

**STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA
OPŠTINE TUTIN
2013-2020**

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Tim za izradu strategije.....	6
3. Metodologija izrade strategije.....	8
4. Osnovne informacije o opštini Tutin.....	9
5. Strateška orijentacija	25
6. Principi na kojima treba da počiva izrada i realizacija strategije.....	27
7. Strateški prioriteti.....	28
8. Strateški prioritet 1- Razvoj i očuvanje ljudskih resurs.....	30
9. Strateški prioritet 2- Unapređenje uslova za razvoj privrede.....	34
10. Strateški prioritet 3- Unapređenje stimulativnog ambijenta (razvoj infrastrukture).....	38
11. Strateški prioritet 4- Ruralni razvoj i Turizam.....	42
12. Strateški prioritet 5- Prekogranična saradnja	49
13. Institucionalni okvir za sprovođenje strategije.....	51
14. Akcioni plan za prvu godinu realizacije strategije.....	55

1. UVOD

Održivi razvoj lokalne zajednice je proces u kome učestvuju javni, privatni i civilni sektor na lokalnom nivou koji zajedničkim snagama doprinose privrednom i sveukupnom razvoju i stvaranju stabilne i održive zajednice. U savremenom svijetu koji karakterišu brze promjene, globalizacija procesa i formiranje mentaliteta potrošačkog društva, prevashodni imperativ svake zajednice pa i lokalne jeste pronaći optimalan odnos i sklad između sadašnjeg zadovoljavanja ekonomskih i društvenih potreba i zadovoljavanje potreba budućih generacija. Načelo održivog razvoja podrazumijeva uspostavljanje optimalnog i skladnog odnosa između ekologije i privrede i ostavljanje budućim generacijama mogućnosti da se razvijaju.

Efektivni lokalni razvoj se gradi na pretpostavci da na bilo kom datom lokalnom području različite zainteresovane strane treba da doprinesu razvoju zajednice. To su nacionalne državne agencije, nevladine organizacije, poslovne organizacije, aktivne grupe u zajednici i verske grupe, udruženja i donatori, itd. Međutim, to zahtjeva prisustvo jedinstvene "adrese" za one uključene u razvoj preko koje se aktivnosti mogu koordinirati i podsticati. Organi lokalne samouprave imaju najbolje potencijale za ovu ulogu. Međutim, da bi lokalna vlast igrala ovu ulogu treba aktivno da se angažuje na pronalaženju načina da postigne veću koordinaciju, podstiče saradnju i da pribavi sredstva i investicije od javnog i privatnog sektora da bi ostvarila ciljeve razvoja.

Kroz svoje uobičajene odgovornosti (pružanje i regulisanje usluga), lokalna vlast može u velikoj mjeri da utiče na društvenu i ekonomsku dobrobit lokalnih zajednica. Lokalne vlasti su odgovorne za izgradnju infrastrukture (kvalitet vode, putnu mrežu, poslovnu infrastrukturu i td). One kupuju robu, isplaćuju plate, utvrđuju program za kreiranje lokalnih politika, unapređuju društveni razvoj kroz umetnost, kulturu i sport i pružaju socijalnu pomoć. Da bi sve to ispunile, lokalne vlasti treba da razumeju razne vrste dinamičkih procesa koji djeluju na njihovom području, da izrade konkretnu viziju za to područje i strategije za realizaciju i finansiranje takve vizije zajedno sa drugim zainteresovanim stranama.

Potreba za strategijom i planiranjem proizilazi i iz sve veće decentralizacije funkcija vlade, kao i potrebe da se ojača lokalna demokratija, potpomogne veća transparentnost, odgovornost, efikasnost i fiskalna odgovornost lokalne samouprave.

Planiranje i implementacija lokalnih strategija razvoja je vrlo delotvoran način stvaranja jedinstvene perspektive razvoja u njihovom području. To omogućava lokalnoj zajednici da se orijentiše na prioritete u sve složenijim i raznovrsnijim zahtjevima i da raspodelu sredstava i institucionalne sisteme usmeri na novu grupu ciljeva razvoja.

Strateški planovi donose sledeću potencijalnu korist lokalnom razvoju:

- Služe kao osnova za dogovor između lokalne uprave i građana na lokalnom nivou i sa raznim zainteresovanim stranama i interesnim grupama;
- Omogućavaju lokalnoj samoupravi da optimalno rasporedi svoja finansijska i institucionalna sredstva i postigne najbolje rezultate;
- Mogu da osiguraju integraciju aktivnosti lokalne samouprave sa drugim sferama planiranja razvoja, služeći kao osnova za komunikaciju i međusobno djelovanje;
- Pomažu lokalnoj samoupravi u odmjeravanju svojih obaveza i sistematskoj organizaciji svojih strategija izvršenja obaveza i razvoja;

- Pomažu lokalnoj samoupravi da izradi cjelovite strategije smanjenja siromaštva.

Međutim, primena strategija dovodi do uspeha samo kada se primenjuju u pravom okruženju. Osposobljavanje okruženja je od ključne važnosti, posebno u novim demokratijama gde je djelotvorna lokalna vlast još uvek u procesu razvoja.

Praksa, običaji, norme i vrednosti stranih demokratija se često primjenjuju u ovim zemljama prenošenjem ovih modela ili metoda bez dovoljnog razmatranja postojeće situacije zemlje u kojoj se planira primena ove prakse. Često takvi projekti i aktivnosti ne donose očekivane rezultate, pa čak i negativno utiču na razvoj zajednice, jer ona zauzima negativan stav prema primjeni novih strategija, pa, prema tome, i prema institucionalnim reformama. To može da dovede do stava da su "tradicionalni metodi rada najbolji i da niko ne može da ponudi bolje pristupe".

Veoma često se neuspjeh procesa reformi objašnjava niskim stepenom profesionalnosti stručnjaka, neprikladnošću i lošim kvalitetom strategija i korišćenjem suviše teoretskih modela. Međutim, u praksi, strategije često nisu prikladne za rješavanje određenih problema određene opštine/zajednice koje nisu dovoljno spremne ili dovoljno sazrele za izradu i implementaciju složene strategije razvoja. To znači da se možda još uvek nisu stekli pravi uslovi za sprovođenje reformi. Neki od opšte priznatih elemenata okruženja koji vode ka uspješnom lokalnom razvoju su:

Opređenost lidera

Uspješna implementacija bilo koje strategije zavisi dosta od jakog vodstva koje je sposobno da podrži proces izrade i implementacije strategije, donosi teške političke odluke, radi sa širokim krugom zainteresovanih strana i usmjerava delovanje uprave.

Upravni kapaciteti

Lokalni zvaničnici treba da posjeduju znanje i sposobnosti za izradu i implementaciju lokalnih strategija razvoja. Njihova sposobnost koordinacije, saradnje, pomoći i pregovaranja je od ogromnog značaja i u velikoj mjeri utiče na brzinu i uspjeh započelih promjena i strategija u zajednici.

Međusobno povjerenje ključnih zainteresovanih strana

Ključni faktor izgradnje dobrih radnih odnosa sa lokalnom zajednicom (preduzeća, nevladine organizacije, građani) je pouzdanost. S obzirom na to da grupe građana ponekad doživljavaju vladine agencije kao nepouzdanane, lokalni zvaničnici moraju naporno da rade da bi pridobili povjerenje u radu sa zajednicom.

Međusobno poštovanje i povjerenje odbornika i uprave

Rukovodstvo opštinske uprave ima vrlo značajnu ulogu u procesu izrade strategije i promovisanju novih stavova i pristupa u upravljanju implementacijom programa i strategije razvoja opštine. Prema tome, od ključne je važnosti da rukovodstvo opštinske uprave i odbornici skupštine opštine imaju uspostavljenu dobru međusobnu saradnju i protok informacija kao i puno međusobno poverenje kako bi se odredili najbolji strateški prioriteti (pravci razvoja) i postigao sinergetski efekat u sveukupnom razvoju opštine. Takođe, od presudne važnosti za uspešnu implementaciju strategije održivog razvoja opštine je i dobra koordinacija i međusobna saradnja opštinskog rukovodstva i odjeljenja i službi koje su uključene u izradu i implementaciju strategije. Primjer dobre koordinacije i međusobne saradnje opštinskog rukovodstva i odjeljenja za privredu i LER (koje organizuje izradu strategije), je ispoljen i pri izradi ove strategije jer se ona dobrim dijelom naslanja na strateške planove pojedinih resora u opštinskom vijeću.

2. Tim za izradu strategije

Koordinacioni tim za izradu STRATEGIJE održivog razvoja opštine Tutin :

1.	Šemsudin Kučević	dipl.politikolog predsjednik opštine Tutin i predsjednik koordinacionog tima
2.	Salih Hot	profesor hemije, zamjenik predsjednika opštine Tutin
3.	Pajaz Jusufović	profesor razredne nastave , predsjednik SO-e Tutin
4.	Kenan Hot	dipl.ecc član opštinskog vijeća opštine Tutin
5.	Mirfat Tahirović	dipl.ing.građ.pomoćnik predsjednika opštine Tutin
6.	Goran Marković	lekar specijalista,pomoćnik predsjednika opštine Tutin
7.	Murselj Feković	dipl.pravnik,član opštinskog vijeća opštine Tutin
8.	Medžid Mujović	profesor razredne nastave,član opštinskog vijeća opštine Tutin
9.	Izet Zilkić	sss. član opštinskog vijeća opštine Tutin
10.	Čamil Hajrizović	dipl.tehnolog,član opštinskog vijeća opštine Tutin
11.	Edin Hazirović	sss član opštinskog vijeća opštine Tutin
12.	Safet Derdemez	prof.fizike pomoćnik predsjednika opštine Tutin
13.	Senad Binjoš	dipl.pravnik član opštinskog vijeća opštine Tutin
14.	Fahrudin Muminović	dipl.ecc član opštinskog vijeća opštine Tutin
15.	Sadrija Goruždić	dipl.pravnik načelnik opšte uprave opštine Tutin
16.	Nihad Holić	dipl.ing.građ.načelnik odjeljenja za urbanizam opštine Tutin
17.	Nihad Gusinac	dipl.ecc.načelnik odjeljenja za budžet I finansije opštine Tutin
18.	Adnan Šehović	dipl.pravnik načelnik odjeljenja opštu upravu I društvene djelatnosti opštine Tutin
19.	Bajram Aljović	dipl.ecc,načelnik odjeljenja za privredu i LER, koordinator na izradi strategije

Tabela: 1

Radna grupa za razvoj ljudskih resursa :

1.	Sinan Derdemez - prof. razredne nastave, direktor dječijeg vrtića „ Habiba Stočević “ , Tutin
2.	Kemal Bajrović - profesor razredne nastave,direktor osnovne škole „Vuk Karadžić “ , Tutin

3.	Fikret Hot - prof.hemije,direktor osnovne škole „ Rifat Burdzovic-Trso“ , Tutin
4.	Ismet Derdemez - prof.informatike,director tehničke škole u Tutinu
5.	Kimeta Numanović - prof.filozofije,narodna biblioteka „ Ejup Mušović “ , Tutin
6.	Sead Reč - dipl.pravnik,NVO „ SAHAR “ ,Tutin
7.	Jusuf Sinanović - prof.fizičkog vaspitanja, direktor ustanove za sport u Tutinu

Tabela: 2

Radna grupa za unapređenje stimulativnog ambijenta (komunalna infrastruktura i drugi objekti društvenog značaja) :

1.	Hasim Čalaković - dipl.ing.građ, opštinska uprava Tutin (kancelarija za LER)
2.	Samir Bakić - dipl.ing.građ.,opštinska uprava Tutin
3.	Nihad Holić - dipl.ing.građ, opštinska uprava Tutin
4.	Ejup Šaljić - dipl.arh.direktor direkcije za urbanizam u Tutinu
5.	Hajro Šmaković - dipl.ecc direktor JKSP „ Gradac ” u Tutinu
6.	Bahtir Hamidović - dipl.ing.građ. ,opštinska uprava Tutin (kancelarija za LER)
7.	Alma Leković - dipl.ing.građ.opštinska uprava Tutin (kancelarija za LER)

Tabela: 3

Radna grupa za razvoj privrede :

1.	Bajram Aljović - dipl.ecc. opštinska uprava Tutin (kancelarija za LER)
2.	Nihad Gusinac - dipl.ecc. opštinska uprava Tutin
3.	Mersudin Elesković - dipl.ecc.opštinska uprava (kancelarija za LER) – tehnički sekretar tima
4.	Elvira Fazlić - dipl.ecc.opštinska uprava Tutin
5.	Esma Zornić - dipl.ecc.opštinska uprava Tutin
6.	Mehdija Čalaković - dipl.ecc opštinska uprava Tutin
7.	Sead Ramičević - dipl.ecc. opštinska uprava Tutin
8.	Fata Pepić – dipl. ecc opštinska uprava Tutin (kancelarija za LER)

Tabela: 4

Grupa za ruralni razvoj i turizam :

1.	Adnan Muminović - dipl.ing.polj.opštinska uprava Tutin
2.	Ismet Džudžević - dipl.ing.polj.opštinska uprava Tutin
3.	Bajro Hadžibulić - dipl.ing.polj.opštinska uprava Tutin
4.	Ljutvo Camić - dipl.ing.polj.opštinska uprava Tutin
5.	Esad Holić - sss opštinska uprava Tutin
6.	Rifat Zahitović - dipl.ing.građ. (turistička organizacija Tutin)
7.	Mehdija Pućurica - dipl.ing.elektrotehnike i računarstva (turistička organizacija Tutin)

Tabela: 5

Radna grupa za prekograničnu saradnju :

1.	Rifat Ramović - kompozitor,multimedijalni centar , Tutin
2.	Emin Elesković - prof.istorije,narodna biblioteka „ Ejup Mušović “ , Tutin
3.	Šefkija Halilović - dipl.ecc , Agencija za Ekonomski Razvoj Sandžaka-SEDA
4.	Edina Gegić - dipl.pravnik ,ustanova za sport , Tutin
5.	Mersad Kačapor - dipl.ing. informatike , opštinska uprava Tutin
6.	Belo Fakić - dipl.ecc. pp „ Reisen bus “ , Tutin
7.	Milhat Hot - dip.ecc.pp „ Dacić “, Tutin

Tabela: 6

3. Metodologija izrade strategije

Održivi razvoj u tranzicionim ekonomijama je sputan nedostatkom planova strateškog razvoja i ograničenim raspoloživim finansijskim, materijalnim i ljudskim resursima za realizaciju značajnih projekata.

Vlasti su, na svoju žalost, iskusile da nekritično finansiranje pojedinačnih projekata, sektora ili geografskih područja jednostavno vodi ka rasipanju resursa ako ne postoji odgovarajući sistem planiranja resursa. Planovi održivog razvoja su delotvorni jedino tamo gde postoje dobro zamišljene ideje koje uzimaju u obzir realne teritorijalne prioritete i kada ih usklade sa raspoloživim finansijskim sredstvima. Takav proces se naziva strateškim planiranjem.

Jednostavno rečeno, strateški plan je dugoročni plan za postizanje uspjeha. Kreiranje strateške politike zahtjeva set strateških instrumenata da bi se osiguralo najbolje korišćenje raspoloživih resursa, kao i sinergija i dodatni efekti pojedinačnih mjera. To zahtjeva značajnu analizu i diskusiju o mnogim političkim opcijama koje su na raspolaganju donosiocima odluka na osnovu kojih treba da odrede prioritete.

Metodologija izrada strategije održivog razvoja opštine Tutin za period 2013-2020 god.sastoji se od sledećih faza:

Definisanje svrhe, vizije i misije,definisanje principa na kojima treba da se zasniva strategija,definisanje strateških prioriteta,definisanje strukture ciljeva u okviru prioriteta,definisanje programa i projekata neophodnih za realizaciju ciljeva,institucionalni okvir (organizacija) za sprovođenje strategije održivog razvoja i akcioni plan za prvu godinu realizacije strategije.

4. Osnovne informacije o opštini Tutin

Geografija i topografija

U jugozapadnom dijelu Srbije (jugoistočni dio Sandžaka) prostire se teritorija opštine Tutin okružena sa sedam drugih opština :

Novim Pazarom, Sjenicom, Zubinim Potokom, Istokom, Rožajama, Beranama i Bijelim Poljem.

Teritorija opštine Tutin sa prosečnom nadmorskom visinom od 1000m prostire se na površini od 741 km²na kojoj u 99 naselja živi oko 36.000 stanovnika. S obzirom na izgled koji karakterišu doline rijeka, rečica i potoka, brda, visoravni i planine, na području se mogu jasno razlikovati šest većih grupa naselja.

- Tutin, gradsko područje sa okolnim selima
- Delimeđe, Melaje, sa okolnim selima
- Ribariće sa okolnim selima
- Kadiluk sa okolnim selima
- Draga i Mojtir sa okolnim selima
- Ljeskova sa okolnim selima

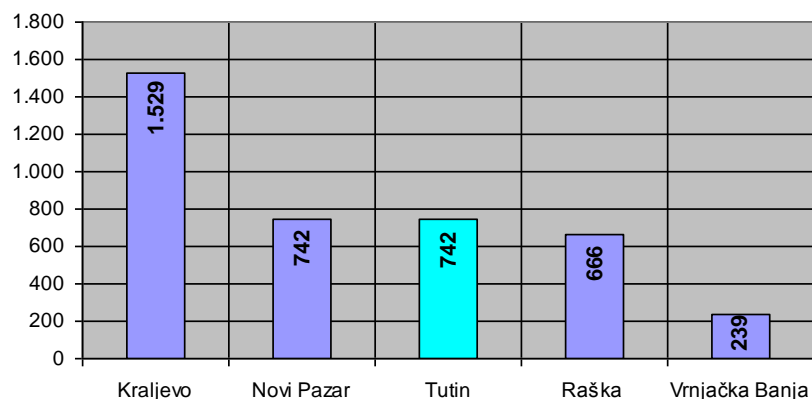

Slika: 1

Opština Tutin spada među najviše opštine u Srbiji, sa prosečnom nadmorskom visinom iznad 1.000 m. Ispod 800 m nadmorske visine nalazi se samo 15 km² teritorije opštine. Njih čine delovi dolina Sebečevske i rijeke Ibar. Između 800 i 1.000 m nadmorske visine nalaze se, uglavnom, više površine oko ovih rijeka, kao i Tutinska kotlina i Koštan-polje koji zauzimaju 174 km² površine opštine.

Najveća prostranstva, 463 km², čine tereni Peštarske visoravni i nižih planina (Velike Ninaje, Huma i Jaruta) sa visinama od 1.000 do 1.500 m. Gornja granica naseljenosti je 1.300 m nadmorske visine.

Površina opština Raškog okruga (u km²)

Grafikon: 1

Izvor: Republički zavod za statistiku

Terene između 1.500 i 2.000 m nadmorske visine čine 88 km² (pojas Mokre Gore i Mokre planine). Iznad 2.000 m nadmorske visine nalazi se samo 0,7 km² u okviru kojih je smešten najviši planinski vrh u opštini, Pogled (2154 metra), koji je istovremeno i najviši vrh u Republici Srbiji.

Stalno nenaseljeni tereni nalaze se na visinama iznad 1.300 m, prostirući se na 187 km².

Reljef opštine Tutin karakterišu visoravni, brdovito

zemljište, brežuljci, bregovi, brda, planine, planinski venci, brojni planinski predeli (sedla), klisure, kotline, vrtače, pećine i reke sa nizom manjih pritoka. Ravničarsko zemljište je rijetko, ima ga na područjima Gornje i Donje Pešteri i u dolini rijeka: Vidrenjaka, Ibra, Kovačke rijeke, Smolučke i reke, Godulje i Populje. Obeležja ravničarskog prostora ima i rejon sela Velje Polje i delovi sela Gornji i Donji Crniš. Najbrojniji su brežuljci (najmanja uzvišenja), bregovi (nešto veća uzvišenja od brežuljaka) i brda (uzvišenja do 500 m nadmorske visine). Na teritoriji opštine Tutin izdvaja se nekoliko planinskih oblasti: Mojstirsko-draške planine, Gornja i Donja Pešter.

Reljef Mojstirsko-draške oblasti čine visoke planine. Strmo, iznad Ribarića i Čulija, uzdiže se planina Veprnja (1.393 m). Južno od Veprnje, pruža se široki planinski masiv Ponora, Slomne gore i Poljane, na kojima se ističu visoki vrhovi: Novin vrh (1.806 m) i Pogled (2.154 m). Guste šume na ovoj planini ispresecane su brojnim prostranim pašnjacima.

Iznad sela Drage i Vrbe uzdižu se masivi: Kosov ravan i Vuksanove rupe. Na tom području se ističu vrhovi Orlosed (1.689 m) i Zogića stanovi (1.947 m).

Središnje naselje Gornje Pešteri je Ljeskova. Ceo basen je planinski sa nadmorskom visinom od 1.028 do 1.334 m. Severno od ovog novonastalog naselja pružaju se sela Gradac i Bracak, kao i prostrano Ugljansko polje sve do Karajukića Bunara (u sjeničkoj opštini). Ovo prostranstvo presecaju dva veća uzvišenja: Gračanski krš (1.364 m) i Trojan (1.351 m).

U pravcu zapada, ovaj masiv se dalje nastavlja Đurđevicom (1.468 m) i Đerekarskim homa-

rom (1.538 m) iznad sela Đerekara (Donje Đerekare – 1.181 m i Gornje Đerekare – 1.216 m).

Na jugu od Ljeskove zatvara se planinskim sedlom - Nabojskom ćafom (1.204 m) i dalje visokim planinskim vrhom Gradina (1.502 m) na planini Hum. Na jugo-

zapadu, ovaj predeo se završava uzvišenjem Strašijevac (1.429 m).

Istočno ovaj se predeo zatvara planinom Jarut (Markov vrh 1.428 m).

Donja Pešter se nalazi na znatno nižoj nadmorskoj visini (oko 1.000 m). Ova oblast, takođe, spada u planinsko područje Centralno mesto Donje Pešteri je Delimeđe (1.000 m).

Severno, Donja Pešter završava se planinama: Hrta (1.205 m) i obroncima Velike ninaje (Vrhovi 1.358 m). Masiv Velike Ninaje se pruža severozapadno prema Bačići (1.122 m), Točilovu (996 m), Harapoviću (972 m) i Gujiću (993 m). Donju od Gornje Pešteri, sa severozapada i zapada, odvaja duga planina Jarut.

Jugooistočno, Pešter se završava brdovitim prjedelima Vračevca (1.072 m) i Žara (1.198 m).

Na istoku se Donja Pešter nastavlja u rejonima sela Glogovik i Baljen (vrh Gnjičevnica 1.152 m), a završava se kraškim predelom Golaća (1.054 m) odakle se pruža široki vidik u pravcu Novog Pazara i Kopaonika.

Teritorija opštine Tutin, može se reći, oskudeva u stajaćim vodama. Izuzetak je jezero Gazivode koje predstavlja veštačku akumulaciju ukupne zapremine 370 miliona m³ i površine 27 km².

Ova akumulacija se nalazi u dolini rijeke Ibra. Početak jezera je u naselju Ribariće, a sama brana za akumulaciju, postavljena je na teritoriji opštine Zubin Potok (naselje Gazivode). Akumulacija Gazivode, čitavim gornjim delom svog uspora, nalazi se na teritoriji opštine Tutin.

Ova akumulacija vodom snabdeva kosovsku opštinu Zubin Potok, dok za opštinu Tutin ima, prije svega, značaj u pogledu turizma i ribolova.

Za razliku od stajaćih voda, teritorija opštine Tutin ispresecana je brojnim rječicama koje uglavnom, posredno ili neposredno, čine pritoke najveće rijeke ovog kraja – Ibra.

U daljem tekstu su popisane rijeke sa područja opštine Tutin.

Ibar je najveća rijeka koja protiče kroz područje opštine Tutin. Izvire u Crnoj Gori ispod planine Hajle. Na području opštine Tutin, od Špiljana do Strumaca, dužina Ibra iznosi 22 km. Posebnu prirodnu lepotu čini njena klisura visine i do 300 m.

Goduljaje prva veća pritoka Ibra na području opštine Tutin. Godulju čine dve rječice Dolovska rijeka i Radušica.

Vidrenjak predstavlja najveću rijeku opštine Tutin. Ona, celom svojom dužinom, protiče kroz ovu opštinu. Ova rijeka je od posebnog značaja jer se sa njenog vrela opština snabdeva vodom.

Paljevska rijeka je karakteristična po vodopadu u selu Paljevu. Visina vodopada prelazi 20 m.

Jablanica je poslednja lijeva pritoka Ibra u okolini Tutina. To je rečica koja protiče kroz istoimeno selo.

Draška rijeka je rječica koja čini prirodnu granicu između Srbije i Crne Gore.

Suhovara je planinska rječica koja pravi duboki usek i fizički deli Mojstir i Dragu.

Mojstirska rijeka je još jedna pritoka Ibra koja se u njega uliva neposredno ispred prekrasnog kanjona i vrela Miljina glava.

Vrelo Miljina glava se takođe može nazvati desnom pritokom rijeke Ibra.

Crna rijeka predstavlja rijeku ponornicu koja oko 1,5 km iznad manastira Crna rijeka ponire, pa se nakon 2 km ponovo javlja.

Đerekarska rijeka (Boroštica) je rijeka u predelu Gornje Pešteri.

Delimedska i Točilovska rijeka predstavljaju rijeke ponornice. Obe poniru u prostrano Koštan polje (Pešterska visoravan).

Smolučka rijeka sa Kovačkom rijekom u MZ Kadiluk čini nešto veću rijeku koja u donjem toku dobija naziv Sebečevska rijeka (Sebečevka).

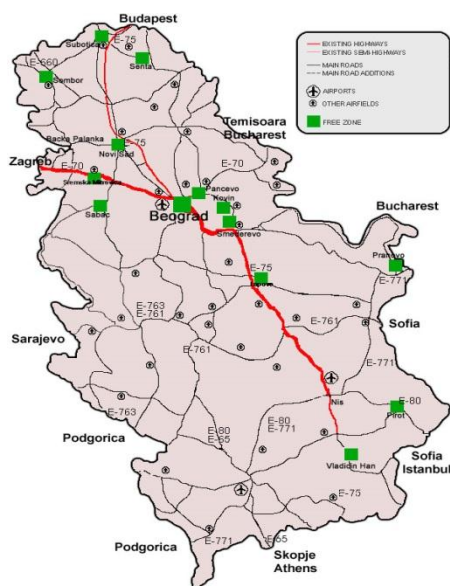
Teritorija opština Tutin ističe se brojnošću izvora i vrela. Na prvom mestu treba pomenuti vrelo Promuklice koje je, svakako, najinteresantnije vrelo ovog kraja. Ovo neobično vrelo nalazi se u klisuri rijeke Vidrenjak.

Pored već pomenutog vrela Promuklice postoje i sledeća vrela, česme i bunari: Miljina glava kapaciteta 100 l/s, Paljevsko Vrelo, Crniško Vrelo, Kapavci, Čukotsko Vrelo, Crvena Voda (Jarut), Studeni Bunar (Šipče), Barjaktarsko Vrelo (Ljeskova), Dobra Voda - Dobrača (Naboje), Elezova Česma i Ploča (Rudnica), Bijele Vode - Krkavac (Dubovo), Studenac i Turkovo Vrelo (Gujiće), Kron (Baćica), Glogovik (Dobri Dub), Borovac (Orlje), Ograđenica (Noćaje), Studena voda (Žuča), Koničko Vrelo (Koniče), Kula, Kraljevska Voda (Suhodo), Grabovac (Detane), Vrelo (Lipice), Javor (Ponor), Đerekarsko Vrelo i Vrelo Raške.

Na cijelom području dominantna je planinska klima, sa dugim i snežnim zimama i kraćim i svežim letima, osim dolina Ibra i Vidrenjaka u kojima klima ima karakteristike subplaninskog tipa.

- Najhladniji mjesec - januar - prosečna temperatura 3,4°C
- Najtopliji mjesec - avgust - prosečna temperatura 17°C
- Prosečna godišnja temperatura 7,8°C
- Najvlažniji mjesec - januar i decembar - prosečna vlažnost 85%
- Najsušniji mjesec - maj - prosečna vlažnost 69%
- Prosečne godišnje padavine 610 l/m²
- Broja dana preko 25°C - 74
- Broj dana sa jako niskom temperaturom (ispod nule) - 132
- Broj dana pod snegom - 85
- Najviše padavina – mjesec jun - prosek 68 l/m²

- Najmanje padavina – mjesec januar - prosek 31 l/m²
- Prosečan broj sunčanih sati – 5,13 h/dan

Reljef je pretežno planinski, prožet klisurama Ibra i nekih njegovih pritoka. Prirodne karakteristike ovog kraja otežavale su uslove za ostvarivanje saobraćajnih veza sa ostalim krajevima u zemlji, te stoga komunikacijske veze nisu na zadovoljavajućem nivou.

Od saobraćajnica sa teritorije opštine Tutin treba pomenuti: Jadransku magistralu (Putni pravac Mehov krš – Zubin potok) i Ibarsku magistralu (Putni pravac Novi Pazar – Ribariće), kao i regionalne putne pravce R236 Sopoćani – Melaje - Ljeskova – Ugao, R118 Novi Pazar – Tutin i R231 Tutin – Ljeskova – Suhodo – Karajukića Bunari.

Pored toga, granični prelaz sa Crnom Gorom nalazi se na teritoriji opštine Tutin.

Na kraju treba reći da je u planu izgradnja auto-puta preko Pešterske visoravni što će u velikoj mjeri doprineti poboljšanju ukupne slike o komunikacijskim kanalima ovog kraja.

Istorijski podaci

Od predistorije do VII vijeka n.e.

Najstariji nalazi o stanovništvu na teritoriji Tutinske opštine potiču iz Delimeđa iz vremena prije 3 000 godina. Po mišljenju mnogih naučnika i istraživača najstariji stanovnici Tutina i Pešteri u cjelini bili su Dardanci koji su ilirsko pleme. Pretpostavlja se da Dardanci i nisu Iliri već neko autohtonije, starije pleme. U našem kraju izvršena je velika smjena stanovništva početkom VI stoljeća prije nove ere. Došli su Autarijati-ilirsko pleme sa zapada, možda iz limske doline, i proterali Dardance prema dolini rijeke Raške, gdje su tokom starijeg gvozdеног doba razvili svoju osobenu kulturu.

Dardanci su bili stočari i vrlo ratoborni, dugo su ratovali sa južnim susjedima, Makedoncima, kao i sa Rimljanima.

Balkansko poluostrvo bilo je na udaru Rimske ekspanzije počev od II stoljeća. Naši krajevi, znači i Tutinska opština, ušli su u sastav Rimske provincije Dardanije, koja je obuhvatala diju Makedonije južno od Skoplja, Kosovo i teritoriju do Niša, a na zapadu je obuhvatala gotovo čitavu teritoriju Sandžaka. U tom periodu gotovo čitavo starosjedelačko ilirsko stanovništvo bilo je romanizirano. U vrijeme podele Rimskog carstva na Zapadno i Istocno, današnja tutinska teritorija našla se na graničnim predjelima ta dva carstva.

Izvesno je da su Rimljani imali već veoma rano svoj rudnik gvožđa u Gluhavici.

Sloveni su okončali svoje prodore na Balkan početkom VII vijeka. Starosjedelačko stanovništvo se, ispred slovenske ekspanzije, povlačilo u južne brdske predjele. Pretpostavlja se da su starosedeoци, povlačeći se ispred Slovena, ostajali u brdskim predjelima koji su bili teško dostupni. To stanovništvo je kasnije u najvećem broju slovenizirano.

Srbi su naselili staroraške krajeve, kojima je pripadala i današnja teritorija opštine Tutin, još početkom VII vijeka. Pouzdano se može reći da je u tim krajevima formiran jedan od prvih, ako ne i prvi, srpski plemenski savez iz koga je u XII vijeku konstituisana nezavisna srpska država Raška

Prodorom Slovena na ove prostore tokom VII vijeka zatečeno autohtono stanovništvo je okupirano i tokom dužeg vremena slovenizirano. Stvaranjem prve bosanske države tokom X vijeka zatečeno starosjedelačko stanovništvo ilirskog porijekla, koje je ranije tokom vremena romanizirano i slovenizirano, istraživači u ovom vijeku identifikuju kao dobre Bošnjane. Dok su se susjedna plemena i narodi priklonili katoličkoj ili pravoslavnoj religiji, dotle je autohtono bošnjačko stanovništvo izgradilo svoju sopstvenu bogumilsku religiju, poznatu pod imenom Bosanska crkva. Pod tim identitetom Bošnjaci su odbijali da se priklone bilo katoličkom Rimu, bilo pravoslavnom Vizantijskom Carigradu.

Nešto više od sto godina prije dolaska Turske na Balkan, najveći dio teritorija današnjeg Sandžaka pripojen je Bosni.

Dolaskom Osmanskog carstva na ove prostore, bošnjačko bogumilsko stanovništvo prihvatilo je Islam kao spas pred naletima katoličkih i pravoslavnih misionara, tim prije sto je bogumilstvo odnosno Bosanska crkva u mnogome u svom učenju i vjerskim obredima imalo dodirnih tačaka sa islamskim učenjem. Nešto preko sto godina trajalo je osvajanje Sandžaka i Crne Gore od strane Osmanlija.

Prvi pisani istorijski dokument o opštini Tutin (28. maj 1396.)

Već 1396. u Gluhavici se nalazi kadija koji je o tome obavijestio Dubrovnik. To pismo nije sačuvano, ali je sačuvan odgovor dubrovačkog kneza gluhavičkom kadiji od 28. maja 1396. godine:

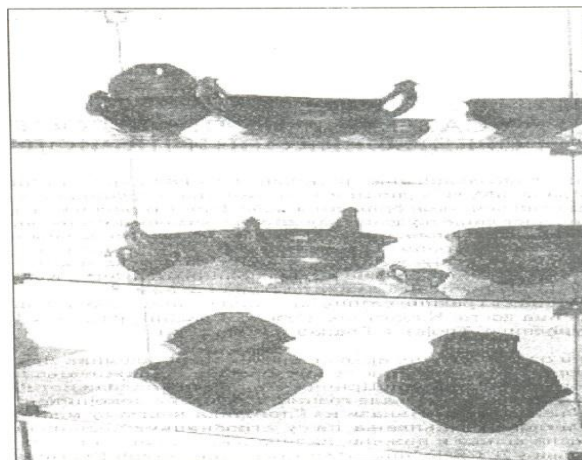
"Poštovanom prijatelju kadiji u Gluhavici od vladajućeg dubrovačkog kneza i od cijele opštine pozdrav. Primismo tvoje pismo i razumjesmo kako jačaš i potvrđuješ vjeru velikog Cara i tvoju našim trgovcima, da idu nesmetano po carevoj zemlji placajući carinu po zakonu. I kako nam po tvojoj ljubavi obećavaš da čuvaš naše trgovce, mi smo ti na to svesrdno zahvalni. I mi što je u našoj mogućnosti radi smo za vaše poštenje. A što pišes da si ti u Gluhavici, da dolaze i svraćaju naši trgovci k tebi u Gluhavicu, te tu da plaćaju carinu, a drugim putem da ne idu, to je teška stvar. U vezi s tim, dragi prijatelju, i odgovaram ti. Careva zemlja je velika, duga i široka i mnogo puteva po njoj ima. Po njoj trgovci idu i trguju kako se kome sviđi.

Mnogo je teško trgovcima da istim putem idu u carevu zemlju i ako im se takav zakon postavi trgovci će biti obameteni i neće trgovati po carevoj zemlji. Stoga će biti gore carevoj privredi, a mi trgovcima ne možemo narediti ni zabraniti da ne idu kuda mogu u carevu zemlju, gde im se sviđi i gdje će im biti korisnije. Kuda god budu isli po carevoj zemlji plaćaće carinu po zakonu. Molimo te da imas naše trgovce u obzir i čuvaj ih i podrži dobrim zakonima kao što se nadamo da će biti, a oni će to snishodljivo vidjeti. Molimo te, odgovori nam, da nam se trgovci ne ustavljaju.

Bog s vama!"

Knez dubrovački

28.maj 1396.god.

Slika 1: Dardanske urne iz Delimeđa
VIII vijek p. n. e.

Prema predaji današnje ime Tutin dobija 1831. godine prilikom prolaska Husejin-Bega Gradaševića sa vojskom preko Tutinske teritorije da bi ratovao protiv Turske vojske i reformi koje je sprovodio Sultan Mahmud II.

Kako je Husejinova vojska bila silna i brojna, do tada nevidena, narod je bio iznenadjen njenim prolaskom i tutnjavom. Po tome je mjesto Donja Mitrova gdje je vojska logorovala dobilo ime Tutin. Druga predaja govori da je posljednja ilirska kraljica Teuta stolovala na brdu iznad grada, te je po tome dobio ime Teutin grad.

Zahvaljujući zapisima engleskih putnika Ibrijeve i Makenzijeve, može se saznati da je Tutin 1868. godine imao 7 kuća: šest Hamzagića i jednu srpsku Avram-aginu.

Od 1912. godine Tutin, iako malo mjesto, počinje da dobija sve značajniju ulogu kao sedište nove teritorijalno-administrativne jedinice - sreza štavičkog, koji je zvanično konstituisan 1913. godine.

Srez štavički konstituisan posle balkanskih ratova, zadržao je to ime i nakon Drugog svetskog rata. Administrativni centar sreza bio je Tutin. Štavički srez je 1953. godine činilo 14 opština, 94 sela i 3.978 domaćinstava. Prema popisu iz 1953. godine ovaj srez su činili narodni odbori sledećih opština: Delimeđe, Melaje, Reževiće, Suhodo, Ljeskova, Detane, Tutin, Dulebe, Draga, Mojstir, Ribariće, Orlje, Kadiluk i Noćaje.

Izvori

„Iliri i Tračani“, Dragoslav Srejšević, Beograd 2002. godine

„Gde se nalazila Srbija od VII-XII veka“, Relja Novaković, Istoriski institut Beograd
„Prestanak bogumilstva i islamizacija Bosne“ Aleksandar Solovjev Sarajevo 1949. godina
„Od tradicije do identiteta, Geneza nacionalnog pitanja Bošnjaka“ Muhamed Hadžijahić Sarajevo 1974.

Geološki sastav zemljišta i prirodni resursi

Geološki sastav terena teritorije opštine Tutin čine neogeni sedimenti, uglavnom glinovito peskoviti i laporoviti. Najrasprostranjenije stene su trijasi, krečnjaci, zatim stene dijabaz-rožnačke formacije. Ređe se javljaju serpentin i paleozojske stene: škriljci, peščari i konglomerati.

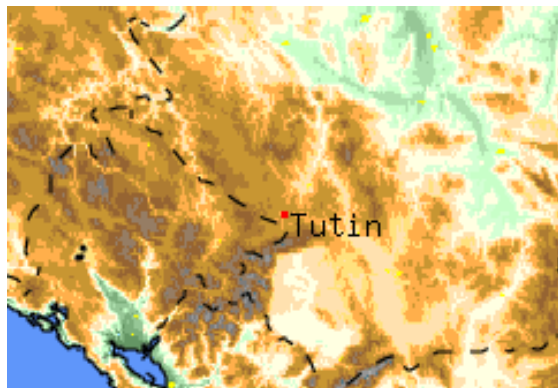
Područje opštine Tutin preko 70% pripada krečnjačkom terenu. Na tom terenu česte su pojave kristalastog i mermerisanog krečnjaka. Teren pripada Dinaridima i ima osobine dinaridskog krša. Pored manjih lokalnih ubiranja i rasedanja zapažaju se i veći rasedi regionalnog karaktera (Mokra planina – Istok, Mokra planina - Ribariće). Okolina Tutina, Dobrinje i Dubova, najvećim delom su od neogenih sedimenata.

Retki su i mali proboji eruptiva, dok su škriljci, peščari i permski konglomerati paleozoika zastupljeni u istočnom delu područja opštine, a vrlo malo na jugoistoku.

U hidrogeološkom pogledu najznačajnije su krečnjačke stenske mase koje su i najrasprostranjenije na teritoriji opštine.

Kraški pokrivač, od koga su izgrađeni vrhovi Pogleda, Belega i Ponora sa puno pukotina, uvala i vrtača, sve do kanjona Ibra, čini veliku vodosabirnu površinu na razvodu Sandžaka i Kosova.

Na krečnjačkim površinama nema većih tokova, osim Ibra čija dolina mestimično prelazi u klisuru.

Slika: 4

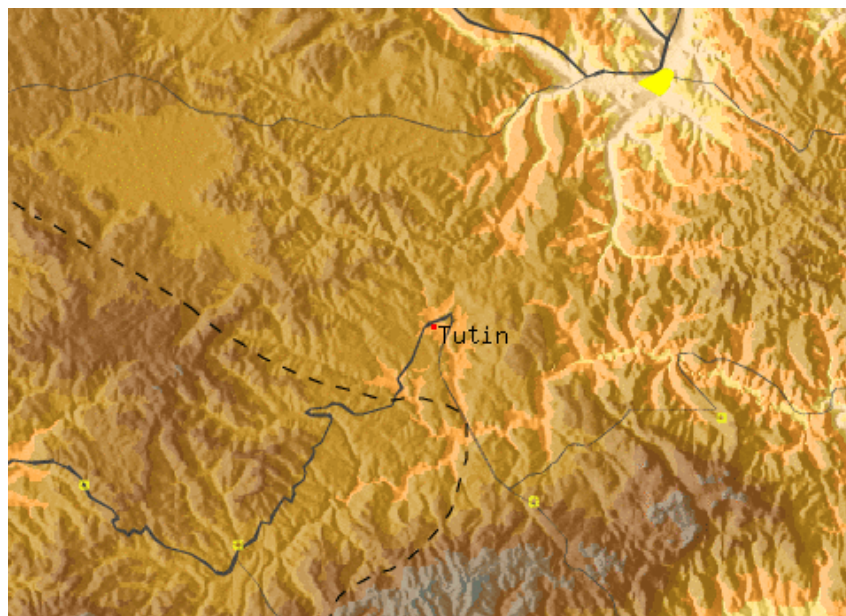
Osim kraških, izdani koje su se formirale u drugim stenama uglavnom su siromašne vodom. Lokalni izvori u neogenu ili dijabaz-rožnačkoj formaciji, odnosno paleozojskim škriljcima, daju skromne količine vode, uglavnom za lokalne potrebe.

Vodom su bogati permski konglomerati na Mokroj gori i okolnim terenima (Savina voda). Ovde se vode odlikuju vrlo niskim temperaturama, od 5 do 7⁰ C, jer su u rejonu gde se duže zadržava sneg i led.

Podzemna hidrografija je razgranata, ali malo poznata. Nedovoljno su ispitane jame i pećine na ovom području. Bojenjem Savine vode na ponoru kod Jerebinja, dokazano je da ova ponornica podzemno otiče do vrela Istok kod istoimenog mjesta. Delimično je ispitana pećina Đerekarskog vrela i vrela Raške, kao i pećine kod naselja Godovo i Glogovik.

Pedološka i bonitetna karakteristika opštine Tutin, ukazuje na to da su dominantna plitka, slabo plodna zemljišta, iznad 5. bonitetne klase. Visoko bonitetna zemljišta zauzimaju svega 33 km² terena, odnosno 4,4%.

Zbog velike nadmorske visine, subplaninskih i planinskih uslova, bezvodnosti na jednoj i zabarenih površina na drugoj strani, kao i plitkog zemljišta, može se reći da je poljoprivredna rejonizacija ograničena na mali po-

Slika: 5

jas do 800 m nadmorske visine (doline Sebečevska rijeka - Kadiluk, Ibar - Ribarići). Na žalost, ove male i uzane doline opterećene su infrastrukturnim sistemima i naseljima, tako da su nedovoljne za intenzivnu proizvodnju.

Tereni Tutinske kotline i Koštan polja pogodni su za pašnjačko-livadsku proizvodnju, ali i gajenje visokoplaninskih žita (ovas, ječam) i povrća (krompir). Na terenima iznad 1.000 - 1.300 m nadmorske visine prevladavaju uglavnom pašnjaci, a iznad ovih površina (1.300 - 2.000 m nadmorske visine) šume i pašnjaci.

Prirodni resursi

Poljoprivredno zemljište je najobimniji prirodni resurs i obuhvata 53% ukupne teritorije opštine od čega: 52 % pašnjaci, 37 % livade, 10% oranice i bašte, 1% voćnjaci, (podaci RZS-opštine u Srbiji 2010. god).

Obimnost poljoprivrednog zemljišta, opšti klimatski uslovi, nezagadjena prirodna sredina, kao i dugogodišnja tradicija stanovništva da se bavi poljoprivrednom proizvodnjom, prije svega stočarstvom, predstavljaju izvanrednu podlogu za razvoj poljoprivrede i izgradnju odgovarajućih preradivačkih kapaciteta.

Šumsko bogatstvo je značajan i obiman prirodni potencijal i obuhvata oko 42,5% teritorije opštine. Pored najveće zastupljenosti smrče, bukve i ogrevnog drveta, šumski potencijal je uvećan i prisustvom zaštićenih rijetkih vrsta bora «molike» i bora «krivulje» gdje se nalazi i prirodni rezervat, gusta šuma prašumskog karaktera, koja je pod zaštitom države (područje Mojstira).

Pored nesumnjivog značaja raspoloživog poljoprivrednog zemljišta i zemljišta pod šumama vrijedan zemljišni resurs predstavlja treset na lokalitetu Ljeskove, čiji je kvalitet već potvrđen (preko 90% organskog sastava) i koji se eksploatiše i preradjuje.

Mineralne sirovine zbog svoje zastupljenosti predstavljaju izuzetno značajan prirodni potencijal: mermerisani krečnjak, ukrasni kamen (sivi, svjetloplavi, šareni i crveni krečnjak), naslage bijele pisaće krede kao i velike količine krečnjačke mase koje se mogu koristiti kao građevinski materijal (tucanik, lomljen kamen, kreč i dr.).

Vodni resursi - rijeke: Ibar, Vidrenjak, Godulja, Crna rijeka, Djerekarska rijeka, Sebečevska rijeka kao i jezero Gazivode kod Ribarića koje se na teritoriji opštine Tutin prostire dužinom od 7 km.

Pored značaja za vodosnabdjevanje, vodotokovi sa jedinstvenim vrelima i jezero Gazivode pružaju izvanredne uslove za razvoj turizma, sportskog ribolova kao i izgradnju ribnjaka i uzgij ribe.

Opština Tutin raspolaže veoma značajnim potencijalima za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.

Prema master planu hidroenergetskog potencijala opštine Tutin, postoje 63 potencijalne lokacije za izgradnju mini hidroelektrana MHE (izgrađena je prva MHE na Smolučkoj rijeci)

Na teritoriji opštine Tutin – Peštarska visoravan, postoje povoljni uslovi – potencijali vjetra za izgradnju vetrogeneratora (postavljen je prvi vetrogenerator snage 500 kW)

Postoje povoljni uslovi optimalan broj sunčanih sati godišnje na području Peštarske visoravni za proizvodnju energije na bazi sunčeve svetlosti- (1940 sunčanih sati godišnje prema podacima RHMZ Beograd).

Na teritoriji opštine Tutin postoje značajne zalihe biomase kao i velike površine šumskog i poljoprivrednog zemljišta za proizvodnju biomase koja se koristi za dobijanje energije

Stanovništvo kao resurs

Na prostoru od 741 km², u 99 naselja, živi oko 36.000 stanovnika.

- Prosečna starost stanovništva prema podacima RZS iz 2010 godine (opštine u Srbiji):

Raška okrug	37,89
Vrnjačka Banja	42,21
Kraljevo – grad	41,46
Novi Pazar – grad	33,54
Raška	42,55
Tutin	30,85

Tabela: 7

Nacionalna struktura:

Bošnjaci	97 %
Srbi	3 %

Tabela: 8

Polna struktura:

51%	muškarci
49%	žene

Tabela: 9

Jezik u upotrebi:

Bosanski
Srpski.

Tabela: 10

Zaposlenost:

Zaposleno	3.370 stanovnika
Nezaposleno	7.844 stanovnika

Tabela: 11

Kvalifikaciona struktura nezaposlenih (prema evidenciji sa tržišta rada):

Nekvalifikovana radna snaga (NK)	4.673
Kvalifikovana radna snaga (KV)	1.599
Visokokvalifikovana radna snaga (VKV)	1.217
Viša stručna sprema (VI stepen)	140
Visoka stručna sprema (VIII)	215

Tabela: 12

Ekonomija

Opština Tutin je jedna od rijetkih opština u kojoj je postupak privatizacije društvene imovine sproveden u potpunosti i moglo bi se reći uspešno (izuzimajući to, da na najbolji način nije riješen socijalni status pojedinih radnika koji su radili u društvenim preduzećima) tako da danas postoje tri oblika svojine : privatna, javna i zadružna, od kojih je privatna dominantna.

Privredna struktura opštine se isprofilisala u nekoliko ključnih sektora koji čine okosnicu privrednog razvoja . Ti sektori su:

1. Građevinski sektor
2. Sektor prerade drveta i proizvodnje namještaja
3. Proizvodnja i prerada hrane (agrokompleks)
4. Uslužne delatnosti

Prema veličini privrednih subjekata u našoj opštini, prisutna su mala i srednja preduzeća kao i preduzetnici.

Mada statistički pokazatelji govore o određenom dinamizmu i napretku u razvoju naše opštine, činjenica je da još uvijek pripadamo krugu nerazvijenih opština sa najvećom stopom nezapolenosti.

U nastavku ćemo prikazati podatke Republičkog zavoda za statistiku koji govore o kretanju zapolenosti i narodnom dohotku po stanovniku u pet opština Raškog okruga za protekli desetogodišnji period.

Zaposlenost i narodni dohodak za 2002.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2003.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	narodni dohodak po stanovniku	% od Rep.proseka
Raški okrug	216	40.613,00	53,2
Vrnjačka Banja	268	62.352,00	81,7
Kraljevo	257	46.830,00	61,3
Novi Pazar	189	31.920,00	41,8
Raška	227	41.751,00	54,7
Tutin	73	20.279,00	26,6

Tabela: 13

Zaposlenost i narodni dohodak za 2003.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2004.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	narodni dohodak po stanovniku	% od Rep.proseka
Raški okrug	214	47.447,00	53,7
Vrnjačka Banja	282	75.833,00	85,9
Kraljevo	249	55.052,00	62,4
Novi Pazar	187	36.576,00	41,4
Raška	229	47.940,00	54,3
Tutin	74	23.197,00	26,3

Tabela: 14

Zaposlenost i narodni dohodak za 2004.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2005.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	narodni dohodak po stanovniku	% od Rep.proseka
Raški okrug	236	60.292,00	50,7
Vrnjačka Banja	327	88.050,00	74,0
Kraljevo	273	74.288,00	62,5
Novi Pazar	213	43.524,00	36,3
Raška	231	68.785,00	57,8
Tutin	81	22.759,00	19,1

Tabela: 15

Zaposlenost i narodni dohodak za 2005.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2006.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	narodni dohodak po stanovniku	% od Rep.proseka
Raški okrug	240	65.350,00	52,9
Vrnjačka Banja	320	96.123,00	77,8
Kraljevo	283	81.051,00	65,6
Novi Pazar	212	46.670,00	37,8
Raška	240	66.534,00	53,9
Tutin	86	31.890,00	25,8

Tabela: 16

Zaposlenost i zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa za 2006.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2007.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa
Raški okrug	239	17.005,00
Vrnjačka Banja	318	17.483,00
Kraljevo	282	18.791,00
Novi Pazar	212	13.513,00

Raška	241	17.018,00
Tutin	84	18.025,00

Tabela: 17

Zaposlenost i zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa za 2007.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2008.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa
Raški okrug	243	21.939,00
Vrnjačka Banja	342	21.390,00
Kraljevo	288	23.550,00
Novi Pazar	207	18.937,00
Raška	243	21.247,00
Tutin	96	25.543,00

Tabela: 18

Zaposlenost i zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa za 2008.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2009.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa
Raški okrug	237	26.819,00
Vrnjačka Banja	342	24.291,00
Kraljevo	281	28.212,00
Novi Pazar	199	25.154,00
Raška	236	25.955,00
Tutin	98	30.606,00

Tabela: 19

Zaposlenost i zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa za 2009.godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji,2010.god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa
Raški okrug	219	25.837,00
Vrnjačka Banja	324	23.449,00

Kraljevo	256	27.317,00
Novi Pazar	187	23.883,00
Raška	204	26.299,00
Tutin	103	28.095,00

Tabela: 20

Zaposlenost i zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa za 2010. godinu u opštinama u Raškom okrugu a prema podacima Republičkog zavoda za statistiku objavljenim u statističkom godišnjaku (opštine u Srbiji, 2011. god.).

	broj zaposl.na 1000 st.	zarade po zaposlenom bez poreza i doprinosa
Raški okrug	200	27.240,00
Vrnjačka Banja	289	24.681,00
Kraljevo	238	29.095,00
Novi Pazar	169	25.577,00
Raška	183	26.538,00
Tutin	95	26.327,00

Tabela: 21

Zbirna SWOT analiza opštine Tutin kao polazna osnova za definisanje strateških prioriteta (pravaca razvoja)

Nao osnovu socioekonomske analize opštine Tutin urađena je SWOT analiza u kojoj su analizirana dva aspekta :

- a) eksterna analiza (analiza pretnji i šansi) – identifikovane su ključne pretnje i mogućnosti (šanse) koje postoje u spoljašnjem okruženju, i
- b) interna analiza (analiza snaga i slabosti) – analizirane su prednosti i slabosti lokalne zajednice

SWOT analiza opštine Tutin

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Prirodni resursi (zdrava životna sredina, vodni potencijali, šumsko bogatstvo, mineralne sirovine). • Mogućnosti za razvoj turizma (osnovana Turistička organizacija) • Poljoprivredni potencijali. • Privatni sektor • Ugostiteljstvo (hoteli i ostali receptivni kapaciteti) • Raspoloživi potencijali u obnovljivim izvorima energije • Raspoloživi ljudski resursi • dijaspora 	<ul style="list-style-type: none"> • Nerazvijenost opštine • Neizgrađena infrastruktura • Nezaposlenost • Nedovoljna briga o životnoj sredini • Neiskorišćenost prirodnih i turističkih potencijala • Depopulacija sela • Nepostojanje sanitarne deponije i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda • Ugroženost vodotokova • Centralizovan sistem odlučivanja u školstvu od strane Republičkih institucija
ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Regionalizacija Srbije i pretpristupni fondovi EU. • Regionalni i međuregionalni projekti. • Strateško opredeljenje države za turizam. • Javno-privatna partnerstva. • Formiranje Regionalnog finansijskog fonda za razvoj • Izgradnja regionalnih puteva koji povezuju opštinu Tutin sa susednim opštinama • Prilagođavanje obrazovnih profila u školstvu potrebama lokalne zajednice i potrebama regiona • Izgradnja auto-puta Beograd – Južni Jadran preko Sandžaka • Strane investicije • Industrijska zona u Ljeskovi 	<ul style="list-style-type: none"> • Poremećeni sistemi vrednosti • Politička nestabilnost • Ekonomska nestabilnost • Svetska ekonomska kriza -Recesija • Centralizovan i neadekvatan obrazovni sistem • Stanje privrede u republici Srbiji • Nacionalna ekonomska i poreska politika • Prezadiženost zemlje • Odliv stručnjaka

Tabela: 22

Strategija opštine opisuje način na koji će ona ostvarivati ciljeve, imajući u vidu pretnje (opasnosti) i pogodnosti (šanse) okruženja kome pripada, kao i slabosti i potencijale (snage) opštine. Suština SWOT analize je da se utvrdi dali je opština sposobna da opstane u uslovima kakvi postoje u okruženju, bazirajući svoj sveukupni razvoj na sopstvenim resursima i komparativnim prednostima koje poseduje. Da bi se obezbedila dugoročna perspektiva i misija opštine, rukovodstvo opštine mora imati strateški pristup upravljanju, a strategije i usvojeni programi moraju se ispravno sprovoditi i stalno proceninjivati. Ako dođe do značajnih odstupanja u realizaciji strategije, bilo zbog pogrešnog sprovođenja usvojene strategije bilo zbog poremećaja nastalih u okruženju treba ponovo uraditi SWOT analizu te preispitati i korigovati strategiju opštine.

5. Strateška orijentacija

Svrha, vizija i misija opštine Tutin

Na osnovu analize trenutne situacije i dogovorenih razvojnih potencijala, Razvojna Strategija je napravljena tako da pruži osnovu za održivi razvoj opštine do 2020 godine. Ona se zasniva na novoj filozofiji razvoja i stavlja akcenat na razvoj ljudskih resursa, racionalnom korišćenju prirodnih resursa i stvaranju partnerstava na najširem mogućem nivou. To je vizija koja je podeljena sa svima onima koji su radili na izradi strateškog plana.

Svrha (vrhovni cilj) lokalne samouprave: da se izradom i primenom startegije postigne održivi privredni i ekonomski rast opštine koji prati odgovarajući društveni razvoj

Jedna od najvažnijih faza u izradi strategije održivog razvoja opštine jeste osmišljavanje i usvajanje vizije. Izjava o viziji prezentuje strateške namjere opštine koje se fokusiraju na korišćenje sopstvenih resursa da bi se postigla željena budućnost, a radi ostvarivanja svrhe kao vrhovnog cilja. Izjava o misiji govori o tome šta lokalna samouprava treba da preduzme da bi se postigla ta željena budućnost. Misija daje odgovor na pitanje „šta je naš posao“ .

VIZIJA OPŠTINE TUTIN

Opština Tutin je izvor mladosti, zdrave hrane i udobnosti

Moderna, funkcionalna opština, prepoznatljiva po brendovima iz oblasti prehrambene industrije, bazirane na sopstvenim resursima područja, tradiciji i novim znanjima, očuvanoj životnoj sredini, sa dodatom vrednošću novih privrednih sektora, uz puno korišćenje karakteristike pogranične opštine

Vizija opštine se zasniva na realizaciji sledećih vrednosti (pretpostavki):

- razvijena preradivačka industrija,
- razvijen proizvodni i izvozno orijentisan sektor malih i srednjih preduzeca , u oblasti proizvodnje: zdrave hrane, proizvodnje namještaja i građevinskom sektoru,
- razvijen obrazovni sistem i visoka stopa zaposlenosti,
- transportna raskrsnica i distributivni centar za promet roba i kapitala sa akcentom na razvoj sektora uslužnih djelatnosti u robnom i putničkom saobraćaju,
- efektivna primena kvalitetnih tehnicko-tehnoloških rešenja u preradi sekundarnih sirovina,
- ekološki održiv razvoj,
- očuvanje prirodnih lepota i kulturnog identiteta , sa akcentom na razvoj turizma ,
- društveni konsenzus kroz jaku medjusektorsku saradnju privatnog, vladinog i nevladinog sektora,
- maksimalna iskorišćenost obnovljivih izvora energije.

Misija opštine Tutin: ostvariti održivi privredni, ekonomski, društveni i sveukupni razvoj uz očuvanje prirodnog bogatstva, životne sredine i kulturnoistorijskog nasleđa.

6. Principi na kojima treba da počiva izrada i realizacija strategije održivog razvoja opštine Tutin

Realizacija svih aktivnosti u Strategiji će se voditi po sledećim ključnim principima koji su horizontalni i odnose se na sve lokalne strategije u Srbiji:

Lokalno vlasništvo – što je više moguće, lokalni akteri će biti uključeni u pripremanje izrade strategije održivog razvoja kao i preuzimanje odgovornosti za njenu implementaciju a razvoj će biti zasnovan na znanju i stručnosti

Partnerstvo - stvaranje jakog partnerstva uključujući javna tela, privatni sektor i lokalne NVO će biti jedan od ciljeva, a što je istovremeno i vodeći princip Strategije. Partnerstvo će se razvijati na lokalnom nivou, regionalnom i višim nivoima Vladinih agencija i predstavničkih tijela.

Promovisanje jednakih mogućnosti i uključivanja – ni jedna grupa neće biti isključena iz beneficija lokalnog razvoja, i svi aspekti zajednice bi se trebali podsticati na učešće u opštinskom razvoju. Strategija bi trebala promovisati jednake mogućnosti u okviru identifikovanih prioriteta.

Odnosi zajednice - Strategija će takođe uzeti u obzir željenost promovisanja dobrih odnosa među osobama različitog religioznog uverenja, političke opcije ili rase pripadnosti.

Održivost - Strategija će učiniti sve napore kako bi ustpostavila programe i projekte koji imaju dugoročne ekonomske i socijalne uticaje.

Kvalitet - potreba za ostvarivanjem najviših standarda kvaliteta će biti naglašena u svim aktivnostima Strategije sa naglaskom na ravnomeran razvoj u okviru opštine.

Integracija i koordinacija - aktivnosti Strategije će biti integrisane, te će dopunjavati ciljeve drugih lokalnih, regionalnih, državnih i Evropskih politika i programa.

Inovacija - razvoj i promovisanje novih načina upravljanja potrebama lokalne zajednice , će biti podstaknut u svim aktivnostima Strategije , kroz vaspitanje i obrazovanje mladih zasnovano na trajnim vrednostima (primena koncepta dobrog upravljanja).

Saradnja – Strategija će promovisati volju ljudi iz opštine Tutin da podstaknu dobru saradnju i partnerstvo sa drugim opštinama u Srbiji, zemljama Jugo-Istocne Evrope i Evropske Unije, Turske i Arapskih zemalja a u cilju napretka, putem brzog transfera znanja i najboljih praksi u njima.

Izgradnja strategije je neprekidni proces - izrađeni dokument strategije se neprestano prati, analizira i ažurira. Implementirani procesi utiču na ekonomsko unapređenje i pripremu zajednice za buduće strateško planiranje.

Paradoks dualiteta- s jedne strane, strategija je dinamični dokument podložan promjenama, a, s druge strane, mora se poštovati i sprovoditi.

Hijerarhija strateških planova - opseg strateških planova na višem nivou može da bude širi, ali oni određuju okvir za konkretnije akcije na nižim nivoima.

7. Strateški prioriteti (pravci razvoja)

- 1. RAZVOJ I OČUVANJE LJUDSKIH RESURSA**
- 2. UNAPREĐENJE USLOVA ZA RAZVOJ PRIVREDE**
- 3. UNAPREĐENJE STIMULATIVNOG AMBIJENTA (RAZVOJ INFRASTRUKTURE)**
- 4. RURALNI RAZVOJ I TURIZAM**
- 5. PREKOGRANIČNA SARADNJA**

Slika: 6

8. Strateški prioritet 1- Razvoj i očuvanje ljudskih resursa

Swot Analiza

SNAGA	SLABOST
<ul style="list-style-type: none"> • Mlada populacija • Pozitivni pomaci u obrazovanju • Izgrađeni školski objekti • Kvalitetni kadrovi • Zadržavanje školovanih kadrova • Visok nivo neformalnog obrazovanja u lokalnoj samoupravi • Saradnja sa međunarodnim donatorskim organizacijama • Očuvanje porodičnih vrijednosti • Geografski položaj • Dostupnost internet veze • Nesmetan protok ljudi i informacija • Univerziteti u Novom Pazaru 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak plana edukacije ljudskih resursa • Inertnost stanovništva • Nedostatak menadžera • Medijska nepokrivenost • Slaba dostupnost i korišćenje interneta • Neadekvatna zakonska regulativa • Slabo informatičko obrazovanje • Loša koordinacija i saradnja republičkih i opštinskih institucija • Nemogućnost zapošljavanja • Barijere u protoku ljudi u zemlje eu • Nepostojanje potpune infrastrukture u oblasti obrazovanja • Centralizovan sistem odlučivanja u obrazovanju
ŠANSA	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Evropske integracije • Uredjeno zakonodavstvo • Razvoj menadžmenta ljudskih resursa • Razvoj privrede • Saradnja sa međunarodnim donatorskim organizacijama • Pristupi ipa i dr. Eu fondovima • Mogućnost prekogranične saradnje • Stvaranje uslova za razvoj malih i srednjih preduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak sredstava • Nestabilna politička situacija • Granična barijera • Kašnjenje u procesu decentralizacije u oblasti obrazovanja • Iseljavanje stanovništva

Tabela: 23

STRATEŠKI PRIORITET 1: Razvijeni i očuvani ljudski resursi

Strateški cilj	Poseban cilj	Projekat / Aktivnost
1.1. Moderna i efikasna lokalna samouprava	1.1.1. Unapređenje rada opštinske uprave u Tutinu	1.1.1.1. PROJEKAT : Izgradnja novog objekta opštinske uprave u Tutinu i objedinjavanje opštinskih službi na jednom mjestu
		1.1.1.2. PROJEKAT : Reforma opštinske uprave Opštine Tutin
		1.1.1.3. PROJEKAT : Tehničko opremanje opštinske uprave – nabavka informatičko-tehničke opreme i unapređenje rada OUC
		1.1.1.4. PROJEKAT : Uspostavljanje jedinstvenog informacionog sistema
		1.1.1.5. PROJEKAT : Unapređenje postojeće internet prezentacije opštine
		1.1.1.6. PROJEKAT : Izrada vodiča kroz opštinu
		1.1.1.7. PROJEKAT : Razvoj e-uprave i elektronsko obaveštavanje stranaka o toku upravnog postupka
		1.1.1.8. PROGRAM : Kontinuirano stručno usavršavanje zaposlenih
		1.1.1.9. PROJEKAT : Projekat: Uspostavljanje mehanizma za praćenje, ocenjivanje i vrednovanje zaposlenih u OU
		1.1.1.10. PROJEKAT : uspostavljanje jasnih mehanizama za kontrolu rada i odgovornosti funkcionera i zaposlenih u OU
		1.1.1.11. PROJEKAT : Uspostavljanje sistema jedinstvenog planiranja u skladu sa projektima definisanim u strategiji održivog razvoja
		1.1.1.12. PROJEKAT : Promovisanje kodeksa ponašanja radi stvaranja uprave u kojoj postoji jasna podjela između onih koji vode politiku i onih koji je izvršavaju kao profesionalni službenici uprave
		1.1.1.13. PROJEKAT : Call centar – Uvođenje posebnog šaltera i posebnog telefonskog broja putem kojeg građani mogu prijaviti problem u vezi sa funkcionisanjem javnih službi i dobiti neophodna obaveštenja tokom 24 časa
		1.1.1.14. PROJEKAT : Nabavka softvera za efikasno praćenje i ubrzavanje postupka izdavanja građevinskih dozvola
		1.1.1.15. PROJEKAT : “Bez prepreka” dostupnost osobama sa hendikepom
	1.1.2. Povećanje kapaciteta i jačanje uloge kancelarije za lokalni ekonomski razvoj	1.1.2.1. PROJEKAT : Tehničko opremanje kancelarije za lokalni ekonomski razvoj
1.1.2.2. PROJEKAT : Izrada vodiča za pravna lica, preduzetnike i mala i srednja preduzeća u opštini Tutin.		
1.1.2.3. PROJEKAT : Izrada internet portal “Tutin dobro mesto za ulaganje”		

		1.1.2.4. <u>PROJEKAT</u> : Izrada baze podataka malih I srednjih preduzeća
		1.1.2.5. <u>PROJEKAT</u> : Izrada marketinškog materijala za promovisanje opštine I privlačenje investicija
1.2. Dobri uslovi i uređeno predškolsko i školsko obrazovanje i kulturno prepoznatljiva sredina	1.2.1. Stalno unapređenje uslova obrazovanja i vaspitanja u predškolskim i školskim ustanovama	1.2.1.1. <u>PROJEKAT</u> : Dogradnja dečijeg vrtića “Habiba Stočević”
		1.2.1.2. <u>PROJEKAT</u> : Završetak objekta OŠ “Aleksa Djilas – Bečo“ u selu Draga
		1.2.1.3. <u>PROJEKAT</u> : Otvaranja isturenog odeljenja srednje poljoprivredne škole u Tutinu
		1.2.1.4. <u>PROGRAM</u> : Izgradnja, rekonstrukcija, adaptacija i infrastrukturno uređenje osnovnih i srednjih škola i izdvojenih školskih objekata.....
		1.2.1.5. <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja objekta (ili rekonstrukcija postojećeg objekta) za narodnu biblioteku „Dr. Ejup Mušović“ u Tutinu, nabavka potrebne opreme i povećanje knjižnog fonda biblioteke
		1.2.1.6. <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja Etno sela (kulturno sportsko rekreativni centar)
		1.2.1.7. <u>PROGRAM</u> : Rad sa nadarenom decom i motivisanje učenika da učestvuju na takmičenjima te stalna saradnja sa lokalnim medijima radi promovisanja takmičenja i podizanja ugleda škola i opštine
		A) Saradnja sa lokalnim medijima radi promovisanja ostvarenih rezultata učenika i podizanja ugleda osnovnih i srednjih škola i opštine
		B) Školske novine, učeničke emisije na radiju i televiziji
		1.2.1.8. <u>PROGRAM</u> : unapređenje obrazovanja i vaspitanja u školama
		A) Unapređenje kadrovske strukture u obrazovanju u skladu sa potrebama (stipendiranje, specijalizacija i prekvalifikacija kadrova u prosveti)
		B) Jačanje vaspitne komponente u nastavi
		C) Jačanje bezbednosti u školama
		1.2.1.9. <u>PROJEKAT</u> : Formiranje baze stručnih i naučnih radova studenata, književnika, umetnika i naučnih radnika iz Tutina
		1.2.1.10. <u>PROJEKAT</u> : Pokretanje posebne edicije naučnih monografija od interesa za opštinu
		1.2.1.11. <u>PROJEKAT</u> : Upoznajmo svoj kraj obilazak kulturno – istorijskih i prirodnih vrednosti opštine Tutin
		1.2.2. Proširen obim kulturnog sadržaja i unapređena promocija postojećih kulturnih sadržaja
A) Unapređenje postojećih programskih sadržaja u oblasti kulture: biblioteke, galerije, izdavačke i promotivne delatnosti (književne večeri i sl. Manifestacije).		
B) Formiranje Zavičajnog muzeja		

		<p>C) Podrška svim vidovima amaterskog i umetničkog stvaralaštva (kulturno-umetnička društva, amaterska pozorišta, likovni klub i sl.)</p> <p>D) Podizanje svesti javnosti o značaju očuvanja kulturnih dobara</p> <p>E) Galerija sa stalnom likovnom postavkom</p> <p>F) Negovanje tradicije i kulture na selu</p> <p>1.2.2.2. <u>PROJEKAT</u>: rekonstrukcije krova i izgradnja centralnog grejanja na Domu kulture u Tutinu (izgradnja novih prostorija za potrebe doma kulture u Tutinu kroz projekat JPP)</p>
1.3. Dobra zdravstvena zaštita i socijalna stabilnost građana, fizički i mentalno zdravo stanovništvo koje neguje sport i rekreaciju	1.3.1. Stalno unapređenje zdravstvene zaštite i usklađivanje sa potrebama građana	1.3.1.1. <u>PROGRAM</u> : Unapređenje zdravstvene infrastrukture i snabdevanje odgovarajućom medicinskom i tehničkom opremom
		A) Izgradnja opšte bolnice, dijagnostičkog centra i seoskih ambulanti
		B) Nabavka i održavanje savremene medicinske opreme
		C) Odlaganje medicinskog otpada u skladu s propisima
		D) Nabavka lekova, opreme i sredstava za ličnu higijenu za korisnike kućne
		1.3.1.2. <u>PROJEKAT</u> : Približiti lekara pacijentu(formiranje mobilnog tima, nabavka vozila i potrebne medicinske opreme za obilazak terena)
		1.3.1.3. <u>PROGRAM</u> : Zdravstveno prosvetovanje građana
	1.3.1.4 <u>PROJEKAT</u> : Izrada baze podataka za dijabetičare u opštini Tutin (“slatki registar”)	
	1.3.2. Stalno unapređenje socijalne zaštite	1.3.2.1. <u>PROJEKAT</u> : formiranje jedinstvene baze podataka o ugroženim grupama
		1.3.2.2. <u>PROGRAM</u> : Unapređenje postojećih usluga socijalne zaštite
		1.3.2.3. <u>PROGRAM</u> : Uvođenje novih usluga u skladu sa potrebama ugroženih kategorija stanovništva
		1.3.2.4. <u>PROGRAM</u> : Podsticanje zapošljavanja kategorija stanovnika koje se teže zapošljavaju (osobe sa invaliditetom)
	1.3.3. Stalno unapređenje uslova za bavljenje sportom i rekreacijom	1.3.3.1. <u>PROGRAM</u> : Medijska kampanja za promociju fizičkog vežbanja i sporta
		A) Promocija fizičkog vežbanja u funkciji zdravog načina života
		B) Aktivna promocija sporta u školskim ustanovama
C) Motivisanje građana svih uzrasta da se bave sportom i rekreacijom		
1.3.3.2. <u>PROGRAM</u> : Izgradnja sportsko-rekreativnih objekata u gradu i mjesnim centrima opštine, (biciklističke staze, trim staze, pešačke staze, sportski tereni i prateći sadržaji)		
1.3.3.3. <u>PROJEKAT</u> : Završetak sportske hale u Tutinu		

1.4. Dobro informisanje građana I aktivno učešće omladine I civilnog sektora u društvenim procesima	1.4.1. Institucionalno i organizacijski unapređeno informisanje	1.4.1.1. <u>PROJEKAT</u> : Formiranje Lokalnog saveta za informisanje
		1.4.1.2. <u>PROGRAM</u> : Razvoj i unapređivanje medija
		1.4.1.3. <u>PROJEKAT</u> : Formiranje Lokalnog saveta za informisanje
	1.4.2. Aktivno učešće omladine i civilnog društva u društvenim procesima	1.4.2.1. <u>PROGRAM</u> : jačanje uloge omladine u odlučivanju, učešće omladine u kreiranju kulturnih događaja u društvu
		1.4.2.2. <u>PROGRAM</u> : Povećanje broja kulturno-vaspitnih sadržaja za mlade
		1.4.2.3. <u>PROGRAM</u> : Razvoj kreativnih potencijala omladine
		1.4.2.4. <u>PROJEKAT</u> : Uspostavljanje sistema raspodele budžetskih sredstava za finansiranje aktivnosti civilnog društva na bazi projektnog finansiranja (uskладiti budžetska sredstva koja se planiraju za civilno društvo sa pravicima i ciljevima strategije, a u skladu sa projektnim budžetiranjem)
		1.4.2.5. <u>PROJEKAT</u> : Obezbeđivanje adekvatnog prostora za rad udruženja koja se bave decom sa posebnim potrebama
		1.4.2.6. <u>PROJEKAT</u> : Uvođenje patronaže za decu sa težim smetnjama u razvoju (obezbediti vozila za prevoz dece i sredstva za stalno finansiranje)
		1.4.2.7. <u>PROGRAM</u> : Pomoć starim licima, obilazak samih i teže obolelih osoba
		1.4.2.8. <u>PROJEKAT</u> : Podrška aktivnostima nevladinih organizacija koje se bave projektima iz oblasti turizma (na osnovu projektnog budžetiranja)
		1.4.2.9. <u>PROJEKAT</u> : Formiranje centra nevladinog sektora CNS, kao spona nevladinih udruženja, opštine Tutin, određenih ministarstava I stranih donatora

Tabela: 24

9. Strateški prioritet 2- Unapređenje uslova za razvoj privrede

Swot Analiza

Tabela: 25

SNAGA	SLABOST
<ul style="list-style-type: none"> • Prirodni resursi • Tradicija u pojedinim sektorima • Kvalifikovana radna snaga • Preduzetnički duh • Geografski položaj • Postojanje savetodavne opštinske službe za poljoprivredu • Postoji i radi u okviru opštinske uprave odjeljenje za privredu i lokalni ekonomski razvoj - ler • Postojanje fonda za razvoj poljoprivrede • Ulaganje države u nerazvijeno područje • Odluka o oslobađanju od takse i drugih opštinskih naknada za privatna preduzeća • Podsticajne mere od strane ministarstva za poljoprivredu i drugih ministarstava • U opštinskom vijeću uključeni su predstavnici privatnog sektora 	<ul style="list-style-type: none"> • Slabo razvijena infrastruktura • Nedovoljna pomoć države u razvoju msp (malih i srednjih preduzeća) • Nisko akumulativna industrija • Neiskorišćeni resursi • Neuredjenost zakonodavstva i samovolja inspeksijskih organa • Komplikovana državna administracija • Nepostojanje strategije privrednog razvoja • Inertnost, pasivnost građana • Nepostojanje komunikacije između privatnog sektora i opštinske uprave • Nepostojanje dovoljno podsticajnih sredstava za poljoprivredu od strane opštine • Nepostojanje dovoljne saradnje između opštinske uprave i banaka • Nepostojanje adekvatne baze podataka (poljoprivreda, stočarstvo...) • Komplikovana i neefikasna administracija • Nedovoljna komunikacija i saradnja između opštinske uprave i republičkih organa • Nepostojanje regionalnih finansijskih fondova
ŠANSA	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Evropske integracije • Izgradnja autoputa • Izgradnja gasovoda • Razvoj infrastrukture • Otvaranje granica i mogućnost ulaska na nova tržišta • Dolazak stranih direktnih investicija • Otvaranje regionalnih finansijskih fondova • Veća edukacije i angažovanost predstavnika privrede u oblasti informisanja (kredit, subvencije) • Stvaranje jedinstvene baze podataka sa svim prirodnim resursima opštine Tutin 	<ul style="list-style-type: none"> • Evropske integracije • Nestabilna politička situacija • Neizgradnja autoputa • Nelojalna konkurencija • Neizgradnja regionalnih puteva • Nedovoljna ulaganja države • Centralizacija odlučivanja u oblastima koje podstiču razvoj privrede • Neadekvatna poreska politika,

STRATEŠKI PRIORITET 2 : Unapređeni uslovi za razvoj privrede

Strateškicilj	Specifičnicilj	Projekat/Aktivnosti
2.1.Povoljni uslovi za razvoj privrede	2.1.1. Podrška Preduzetništvuimalimisrednjim preduzećima	2.1.1.1. <u>PROGRAM</u> : Pružanje podrške malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima od strane kancelarije za LER i drugih opštinskih službi
		2.1.1.2. <u>PROGRAM</u> : Analiza, revizija i unapređenje normativne regulative u nadležnosti lokalne samouprave od značaja za razvoj MSP
		2.1.1.3. <u>PROJEKAT</u> : Tehničko opremanje i obuka zaposlenih u kancelariji za lokalni ekonomski razvoj
		2.1.1.4. <u>PROJEKAT</u> : Projekat edukacije vlasnika malih i srednjih preduzeća kroz kurseve i radionice te pomoć vlasnicima da se lakše snađu u regulativi, formiranju klastera i regionalnoj saradnji
		2.1.1.5. <u>PROJEKAT</u> : Izrada baze podataka o MSP
		2.1.1.6. <u>PROJEKAT</u> : Podrška malim i srednjim preduzećima za razvoj marketinške delatnosti i nastup na sajmovima
		2.1.1.7. <u>PROJEKAT</u> : Izrada vodiča za pravna lica, preduzetnike i mala i srednja preduzeća u opštini Tutin
		2.1.1.8. <u>PROJEKAT</u> : Izrada Internet portala „Tutin–dobromesto za investiranje“(Internet portal na kome će se detaljno opisati mesta za investiranje, planska dokumenta za predviđeni prostor, cene prostora, način dobijanja građevinske dozvole itd.)
		2.1.1.9. <u>PROJEKAT</u> : Razvoj e-uprave i elektronsko obaveštavanje stranaka (SMS, e-pošta itd.) o toku upravnog postupka
		2.1.1.10. <u>PROGRAM</u> : Uspostavljanje podsticajnih mera za unapređenje i razvoj MSP
		2.1.1.11. <u>PROGRAM</u> : Uspostavljanje saradnje sa regionalnim i nacionalnim institucijama za podršku ulaganjima u privredu opštine
		2.1.1.12. <u>PROGRAM</u> : Podsticaji za izvoznoorijentisanu proizvodnju i za promociju Izvozno orijentisanih firmi
	2.1.2. Izgrađene i opremljene industrijske zone i zone zagreenfield i brownfield investicije	2.1.2.1. <u>PROGRAM</u> : Izrada strategije za privlačenje investicija u opštinu
2.1.2.3. <u>PROJEKAT</u> : Marketinški plan promocije opštine i njenih investicionih potencijala		
2.1.4.1. <u>PROGRAM</u> : Uspostavljanje sistema za podsticanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora		
2.1.4. Proizvodnja energije iz obnovljivih izvora		2.1.4.2. <u>PROGRAM</u> : Proizvodnja energije na bazi vetra – privlačenje investicija

		2.1.4.3. PROGRAM: Proizvodnja energije na bazi vode – privlačenje investicija
		2.1.4.4. PROGRAM: Proizvodnja energije na bazi sunceve svetlosti – privlačenje investicija
		2.1.4.5. PROGRAM: Proizvodnja energije na bazi biomase – privlačenje investicija
	2.1.5. Uspostavljen sistem obrazovanja kadrova usklađenog sa potrebama privrede	2.1.5.1. PROGRAM: Osnivanje komisije za stalno usaglašavanje broja obrazovanog kadra iz srednjih škola sa potrebama privrede
		2.1.5.2. PROGRAM: Podsticaj poboljšanju kvaliteta nastave u srednjim školama u Tutinu
		2.1.5.3. PROGRAM: Proširenje usluga obrazovno-vaspitnih institucija u smislu doškologovanja, dokvalifikacije i prekvalifikacije odraslih
		2.1.5.4. PROGRAM: Stipendiranje kadrova za potrebe privrede
		2.1.5.5. PROGRAM: Razvoj sistema podsticajnih mera za zapošljavanje kadrova iz Tutina i njihovo zadržavanje u opštini
2.2. Stvaranje uslova za investicije u javno - privatno partnerstvo	2.2.1. Iniciranje izrade Planova detaljne regulacije za površine koje se realizovani projekti kroz javno – privatno partnerstva	2.2.1.1 PROGRAM: Izrada planova detaljne regulacije za područje Mojstirsko – Draških planina
		2.2.1.2 PROJEKAT: Izrada master plana I studije opravdanosti za područje Mojstirsko – Draških planina
		2.2.1.3. PROGRAM: Izrada Projektno-tehničke dokumentacije za područje Mojstirsko – Draških planina
		2.2.1.4 PROJEKAT: Izrada plana detaljne regulacije za lokaciju “ Gradac”
		2.2.1.5 PROJEKAT: Izrada Projektno-tehničke dokumentacije za lokaciju “ Gradac”
		2.2.1.6 PROJEKAT: Izrada plana detaljne regulacije za lokaciju “Promuklice”
		2.2.1.7 PROGRAM: Izrada Projektno-tehničke dokumentacije za lokaciju “Promuklice”
		2.2.1.8 PROGRAM: Izrada planske I projektne tehničke dokumentacije za uređenje “Starog grada Gluhavice”
		2.2.1.9 PROGRAM: izrada planske I projektne tehničke dokumentacije za “Vrelo Bačica” (izgradnja brane, MHE, ribnjaka, vodovoda) na donjoj Pešteri
		2.2.1.10 PROGRAM: izrada planske I projektne tehničke dokumentacije za uređenje lokacija: Borići, Mađare, Cikiljevac
	2.2.2. Promocija Mogućnosti za investiranje I informisanje investitora (o mogućnosti uspostavljanja javno-privatnog partnerstva)	2.2.2.1 PROJEKAT: Izrada baze podataka za lokacije I objekte, kojim mogu biti predmet uspostavljanja privatno-javnog partnerstva
		2.2.2.2 PROJEKAT: Izrada geografskog informacionog sistema
		2.2.2.3 PROGRAM: Učešće na sajmovima I promocija sadržaja potencijalno atraktivnih lokacija za investitore
		2.2.2.4 PROJEKAT: Izrada baze podataka za „Grinfield I Brownfield“ investicije

10. Strateški prioritet 3 - Unapređenje stimulativnog ambijenta (razvoj infrastrukture)

Swot Analiza

SNAGA	SLABOST
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje Prostornog i plana generalne regulacije kao i ostale planske i projektne tehničke dokumentacije • Sposobna lokalna samouprava i entuzijizam političkog rukovodstva. • Realizovani projekti u infrastrukturi • Prolazak magistrale kroz opštinu Tutin • Postojanje regionalnih puteva • Razvijena mreža lokalnih puteva (makadamski) • Veštačko jezero Gazivode (Ribariće) • Dobro razvijena telefonska i internet mreža • Postojanje velikih vodnih kapaciteta (više njih) • Postojanje udruženja građana za zaštitu životne sredine • Veliki potencijali podzemnih voda • Mineralnih sirovina • Ekološki zdrava sredina • Nalazište treseta (jedinostveno na ovoj teritoriji Evrope) • Geografski položaj 	<ul style="list-style-type: none"> • Loše stanje magistralnih i regionalnih puteva i nedovoljan broj • Loše stanje lokalnih puteva (makadamski) • Loša povezanost sa susednim opštinama • Loša kanalizaciona mreža • Loše stanje elektro mreže • Nedovoljno razvijena vodovodna mreža • Nedostatak sredstava • Veliki broj nelegalizovanih objekata • Ne postojanje raznih energetskih izvora (gas i drugi) • Nedovoljna iskorištenost vodenog potencijala • Nedovoljna iskorištenost mineralnih sirovina • Neplanska seča šuma • Nepostojanje uređene regionalne deponije • Nepostojanje sistema za prečišćavanje otpadnih voda • Neuređeno zakonodavstvo.
ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Mogućnos prolaska auto-puta kroz opštinu Tutin • Mogućnost prolaska gasovoda kroz opštinu • Postojanje izvora finansiranja za projekte infrastrukture i zaštite životne sredine (Ministarstva, IPA fondovi i Strani donatori) • Geografski položaj • Evropske integracije 	<ul style="list-style-type: none"> • Neadekvatno zakonodavstvo • Ne postojanje deponije • Sve veća zagadjenost životne sredine (seča šuma i drugo) • Nedovoljna ekološka svijest građana • Nedostatak finansijskih izvora • Nedostatak planske i projektne dokumentacije • Širenje i povećanje kapaciteta koji zagadjuju životnu sredinu

Tabela: 27

STRATEŠKI PRIORITET 3 : Unapređenje stimulativnog ambijenta (razvoj infrastrukture)

Strateškicilj	Specifičnicilj	Projekat / Aktivnosti	
3.1 Uređenje i korišćenje prostora u skladu sa izrađenom plansko urbanističkom dokumentacijom	3.1.1 Urađena neophodna planska dokumentacija	3.1.1.1 <u>PROGRAM</u> : Izrade planova detaljne regulacije i druge planske dokumentacije	
	3.1.2 Postoji evidencija tačnih podataka o raspoloživim lokacijama za investiranje.	3.1.2.1 <u>PROJEKAT</u> : Formiranje baze podataka u kancelariji za lokalni ekonomski razvoj o raspoloživim lokacijama i bitnim karakteristikama o njima, koja omogućava bolju i efikasniju ponudu potencijalnim investitorima o mogućnosti za nove investicije.	
		3.1.3 Prostor se uređuje i koristi uz sprovođenje plansko-urbanističke dokumentacije	3.1.3.1 <u>PROJEKAT</u> : Infrastrukturno uređenje i opremanje industrijskih razvojnih zona u Tutinu.
			3.1.3.3 <u>PROJEKAT</u> : Infrastrukturno uređenje i opremanje izletišta "Pode" na jezeru Gazivode
			3.1.3.4 <u>PROJEKAT</u> : Infrastrukturno uređenje mjesnog centra Ribariće prema planskoj dokumentaciji
			3.1.3.5 <u>PROJEKAT</u> : Infrastrukturno uređenje mjesnog centra Delimeđe prema planskoj dokumentaciji
			3.1.3.6 <u>PROJEKAT</u> : Infrastrukturno uređenje mjesnog centra Kadiluk prema planskoj dokumentaciji
3.1.3.7 <u>PROJEKAT</u> : Infrastrukturno uređenje mjesnog centra Ljeskova prema planskoj dokumentaciji			
3.2.3.2 Razvijena i unapređena infrastruktura	3.2.1 Izgradnja saobraćajne infrastrukture		3.2.1.1 <u>PROGRAM</u> : Izgradnje lokalnih ulica u Tutinu
		3.2.1.2 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta R-118 a Tutin – Novi Pazar	
		3.2.1.3 <u>PROGRAM</u> : Izgradnja lokalnih putnih pravaca na teritoriji opštine Tutin	
		3.2.1.4 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Mađare-Koniče-Delimeđe-Aliveroviće	
		3.2.1.5 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Melaje-Gurdijelje	
		3.2.1.6 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Pružanj-Žabren	
		3.2.1.7 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta R 236 -Baljen	
		3.2.1.8 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Glogovik-Noćaje	
		3.2.1.9 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Golać-Morani-Kadiluk	
		3.2.1.10 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Ljeskova-Ramoševo-Melaje	
		3.2.1.11 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta R 231-Amirov stan-Jerebice-Šaronje-Ramoševo	

		3.2.1.12 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta R 231 -Đerekare		
		3.2.1.13 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Velje Polje-Detane-Dolovo-Ervenice		
		3.2.1.14 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Tutin-Bujkoviće		
		3.2.1.15 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Tutin-Ostrvica		
		3.2.1.16 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Tutin-Crniš		
		3.2.1.17 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Tutin-Mitrova		
		3.2.1.18 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Ribariće-Popuće		
		3.2.1.19 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Ribariće-Jeliće		
		3.2.1.20 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Ribariće-Veseniće		
		3.2.1.21 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Ribariće-Eleskoviće		
		3.2.1.22 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Tunel-Vrapče		
		3.2.1.23 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Magistrala-Izrok		
		3.2.1.24 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Magistrala-Orlje		
		3.2.1.25 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Mađare-Paljevo-Golo Brdo		
		3.2.1.26 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Kadiluk-Radohovce-Tunel		
		3.2.1.27 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Draga-Vrba		
		3.2.1.28 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Ribariće-Preslo-Starčevići		
		3.2.1.29 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Batrage-Mojstir		
		3.2.1.30 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Magistrala-Špiljani		
		3.2.1.31 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Kadiluk-Smaluća		
		3.2.1.32 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Pljenibabe-Dobri Dub-Potreb-Delimeđe		
		3.2.1.33 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Kadiluk-Gluhavica		
		3.2.1.34 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta R-118 b, deonica Tutin –Vuča		
		3.2.1.35 <u>PROGRAM</u> : Izgradnja rekonstrukcija i periodično održavanje ostalih lokalnih i nekategorisanih puteva i ulica sa ugradnjom asfalta.		
				3.2.1.36 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja puta Velje Polje-Raduša-Dolovo
				3.2.1.36 <u>PROJEKAT</u> : izgradnja puta R 118- Piskopovce
				3.2.1.37 <u>PROGRAM</u> : izgradnja mostova na Vidrenjaku i seoskom području
				3.2.1.38 <u>PROGRAM</u> : uređenje (popločavanje) skverova, trotoara i drugih javnih površina
		3.2.2 Izgradnja objekata vodosnabdevanja		3.2.2.1 <u>PROJEKAT</u> : Rekonstrukcija i proširenje mreže peštarskog vodovoda
				3.2.2.2 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja i rekonstrukcija sekundarne vodovodne mreže u Tutinu

		3.2.2.3 <u>PROJEKAT</u> : nabavka i ugradnja mašinske opreme za filtersko postrojenje za prečišćavanje vode za piće u Tutinu.
		3.2.2.4 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja primarne vodovodne mreže sa rezervoarima za snabdevanje vodom visinskih zona u Tutinu
		3.2.2.5 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja vodovoda za selo Draga
		3.2.2.6 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja vodovoda za snabdevanje vodom naselja na donjoj Pešteri sa bačićkog vrela, prema generalnom projektu vodosnabdevanja.
		3.2.2.7 <u>PROGRAM</u> : Izgradnja i rekonstrukcija ostalih seoskih vodovoda u opštini Tutin
	3.2.3 Izgradnja kanalizacione mreže	3.2.3.1 <u>PROGRAM</u> : Izgradnje kolektora i sistema za sakupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda Tutina i Mesnih centara
		A) Izgradnja glavnih kolektora za otpadne vode u Tutinu i mjesnim centrima
		B) Izgradnja i rekonstrukcija sekundarne kanalizacione mreže u Tutinu i mjesnim centrima
		C) Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda PPOV u Tutinu i mjesnim centrima
	3.2.4 Uređenje rečnih tokova i zaštita životne sredine	3.2.4.1 <u>PROGRAM</u> : Zaštita sliva rijeke Ibar
		3.2.4.2 <u>PROGRAM</u> : Zaštita i uređenje drugih rijeka na teritoriji opštine
		A) Uređenje korita rijeke Vidrenjak
		B) Uređenje korita Svrčićkog potoka
		C) Uređenje korita rijeka Pečaonica (gornji tok)
		D) Formiranje namenskog fonda za zaštitu i unapređenje životne sredine (fond kao posebni deo budžeta)
		E) Formiranje organizacione jedinice za obavljanje poslova iz zaštite životne sredine u okviru lokalne uprave
		F) Izrada evidencije prirodnih vrednosti kao i planova zaštite i korišćenje prirodnih resursa.
		3.2.4.3 <u>PROGRAM</u> : formiranje drvoreda i zelenila u gradskom području i

		mjesnim centrima
		3.2.4.4 PROGRAM: uređenje, ozelenjavanje javnih površina u gradskom području i mjesnim centrima
	3.2.5 Izgradnja elektro mreže	3.2.5.1 PROGRAM: Izgradnja i rekonstrukcija NN elektro mreže i trafostanica u opštini Tutin
		A) Izgradnja 110 KV trafostanice u Tutinu
		B) Izgradnja trafostanica odgovarajuće snage na teritoriji opštine Tutin
	3.2.6 Razvijena strategija upravljanja čvrstim otpadom	3.2.6.1 PROGRAM: Otvaranje i uređenje deponija sa centrima za reciklažu na teritoriji opštine sa pratećom opremom za tretman otpada.
		3.2.6.2 PROGRAM: Upravljanje čvrstim otpadom na teritoriji opštine Tutin
		A) Uklanjanje divljih deponija i čišćenje rečnih korita
		B) Izgradnja regionalne sanitarne deponije
		C) Unapređenje sistema sakupljanja i iznošenja otpada u naseljenim mjestima
		D) Uspostavljanje sistema organizovanog prikupljanja i iznošenja otpada sa seoskog područja
		E) Formiranje namenskog fonda za zaštitu i unapređenje životne sredine)fond kao posebni deo budžeta)

Tabela: 28

11. Strateški prioritet 4- Ruralni razvoj i Turizam

Swot Analiza

Tabela: 29

SNAGA	SLABOST
<ul style="list-style-type: none"> • Povoljan geografski položaj i prirodni resursi (poljoprivredno zemljište, pašnjaci, šume i drugo) • Ekološki zdrava sredina • Tradicija • Ljudski resursi • Postojanje poljoprivredne savetodavne službe u opštini • Postojanje oko 40 udruženja farmera i zemljoradničkih zadruga kao i registrovana poljoprivredna gazdinstva • Pogranično područje • Kulturno istorijski spomenici • Solidan stručni fond • Evropski sertifikat (područje peštera zdravo za uzgajanje krompira) • Postojanje velikog broja šumskih plodova i lekovitog bilja • Postojanje poljoprivrednih sajмова 	<ul style="list-style-type: none"> • Loša infrastruktura (putna i komunalna) • Nedostatak preradjivačkih kapaciteta • Nedostatak mehanizacije • Nedostatak obrazovnih profila u srednjoškolskom obrazovanju • Usitnjenost poseda • Plasman na tržište • Neiskorišćenost prirodnih resursa i zapaštenost poseda • Nedovoljna pokrivenost veterinarskim uslugama • Nemotivisanost proizvođača (mladih) • Nepovoljni uslovi kreditiranja • Nepostojanje kulturno zabavnog života na selu • Smanjenje broja sitne stoke • Nepostojanje organizovanog otkupa šumskih plodova i lekovitog bilja
ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja infrastrukture • Povezivanje sela sa gradom • Otvaranje preradjivačkih pogona • Obrazovanje kadrova • Izgradnja etno sela • Proizvodnja organski zdrave hrane • Brendiranje sertifikacija i proizvodnja zdrave hrane • Izlazak na nova tržišta kroz prekograničnu saradnju • Otvaranje klubova mladih na selu • Unapredjenje rasnog sastava stočnog fonda • Povoljna agrarna politika na državnom nivou • Razvoj lova i ribolova i seoskog turizma • Otvaranje centara za otkup lekovitog bilja i šumskihploddova i njihova prerada • Otvaranje mini farmi 	<ul style="list-style-type: none"> • Ne postojanje deponije –zagadjenost • Niska ekološka svijest ljudi • Migracije staovništva selo-grad • Nezainteresovanost mladih • Niske cene poljoprivrednih proizvoda • Problemi plasmana • Nestabilna politička situacija • Nedostatak finansijskih sredstava • Visoke cene inputa za ishranu stoke • Neuređeno zakonodavstvo

STRATEŠKI PRIORITET 4: Ruralni razvoj i Turizam

Strateškicilj	Specifičnicilj	Projekat / Aktivnosti
4.1. Povoljni uslovi za razvoj poljoprivrede	4.1.1. Zaštita i unapređenje poljoprivrednog zemljišta	4.1.1.1. <u>PROJEKAT</u> : Uspostavljanje sistema organizovanog prikupljanja i iznošenja otpada sa seoskog područja
		4.1.1.2. <u>PROJEKAT</u> : Pošumljavanje i ozelenjavanje zemljišnih površina ugroženih erozijom i ostalim nepovoljnim prirodnim i ljudskim faktorima u saradnji sa JP Srbijašume
	4.1.2. Unapređena proizvodnja i prerada poljoprivrednih proizvoda	4.1.2.1. <u>PROJEKAT</u> : formiranje matične službe za teritoriju opštine Tutin i susedne opštine u cilju obnove osnovnog stada (sitne i krupne stoke)
		4.1.2.2. <u>PROJEKAT</u> : Podsticaj investicijama i zapošljavanju na selu (čiste tehnologije)
		4.1.2.3. <u>PROGRAM</u> : Intenziviranje poljoprivredne proizvodnje i specijalizacija poljoprivrednih gazdinstava
		4.1.2.4. <u>PROGRAM</u> : Podrška izgradnji savremenih mini-farmi po evropskim standardima
		4.1.2.5. <u>PROJEKAT</u> : Povećanje zasada za intenzivnu proizvodnju jabučastog, koštičavog, jezgrastog, bobičastog i jagodastog voća
		4.1.2.6. <u>PROJEKAT</u> : Stvaranje brendova i proizvoda sa geografskim poreklom
		4.1.2.7. <u>PROJEKAT</u> : Podsticaj povećanju proizvodnje i plasmana meda
		4.1.2.8. <u>PROGRAM</u> : Podsticaj ulaganju u nedovoljno razvijene oblasti poljoprivredne proizvodnje (ribnjaci, plastenici, staklenici, proizvodnja šampinjona i drugih gljiva za ishranu itd.)
		4.1.2.9. <u>PROJEKAT</u> : Uspostavljanje podsticajnih mera za poljoprivredne proizvođače kako bi saradivali i udruživali se u udruženja i zadruge
		4.1.2.10. <u>PROGRAM</u> : Uspostavljanje podsticajnih mera pomoći za zadruge i veterinarske stanice registrovane u opštini Tutin kako bi se povećali proizvodnja i kvalitet lečenja
	4.1.2.11. <u>PROGRAM</u> : Podrška izgradnji mini sušara za voće, povrće, šumske plodove i lekovito bilje	
4.1.3. Stručna pomoć, edukacija i informisanje	4.1.3.1. <u>PROJEKAT</u> : Osnivanje Agrobiznis centra	

	poljoprivrednog stanovništva	
		4.1.3.2. <u>PROGRAM</u> : Formiranje baze podataka u okviru informacionog sistema poljoprivrede,
		A) Evidencija poljoprivrednih gazdinstava po vrsti poljoprivredne delatnosti (stočarstvo, pčelarstvo, voćarstvo itd.)
		B)Evidencija poljoprivrednog zemljišta po kulturama i klasi zemljišta
		C) Informisanje o savremenim tokovima poljoprivredne proizvodnje i mogućnostima korišćenja finansijskih sredstava
		D) Izrada baze podataka individualnih poljoprivrednih gazdinstava na teritoriji opštine Tutin
		E) Svakodnevno ažuriranje podataka sa berze – ponude i tražnje poljoprivrednih proizvoda, oruđa i sredstava za proizvodnju na regionalnom nivou
		F) Povezivanje u mrežu agrobiznis centara
		4.1.3.3. <u>PROJEKAT</u> : Edukacija poljoprivrednih proizvođača o proizvodnji zdrave hrane
		4.1.3.4. <u>PROJEKAT</u> : Edukacija poljoprivrednika za pisanje projekata i korišćenje finansijskih sredstava iz fondova za razvoj poljoprivrede (republičkih, EU)
		4.1.3.5. <u>PROJEKAT</u> : Stručna podrška za primenu standarda pri gajenju poljoprivrednih proizvoda
		4.1.3.6. <u>PROJEKAT</u> : Edukacija poljoprivrednih proizvođača o značaju navodnjavanja
		4.1.3.7. <u>PROJEKAT</u> : Stručna edukacija poljoprivrednih proizvođača o udruživanju radi zajedničkog nastupa na tržištu
		4.1.3.8. <u>PROJEKAT</u> : Edukacija i stručno osposobljavanje poljoprivrednih gazdinstava za korišćenje zaštitnih sredstava
		4.1.3.9. <u>PROJEKAT</u> : Edukacija poljoprivrednih proizvođača o mogućnostima razvoja seoskog turizma
		4.1.3.10. <u>POGRAGRAM</u> : Ekološka edukacija stanovništva o značaju očuvanja i zaštite životne sredine
	4.1.4. Proizvodnja ekološki zdrave hrane	4.1.4.1. <u>PROJEKAT</u> :Organizovanje manifestacija i sajмова za promociju i prodaju domaćih proizvoda, suvenira i rukotvorina
		4.1.4.2. <u>PROJEKAT</u> : Popis ekološki čistih područja opštine
		4.1.4.3. <u>PROJEKAT</u> : Podsticaj proizvodnje zdrave hrane u sklopu razvoja seoskog turizma
		4.1.4.4. <u>PROGRAM</u> : : Edukacija poljoprivrednih proizvođača

		4.1.4.5. <u>PROGRAM</u> : Izgradnja mini mleکارa
		4.1.4.6. <u>PROGRAM</u> : modernizacij Poljoprivredno-savetodavne službe opštine Tutin
		4.1.4.7. <u>PROGRAM</u> : formiranje veterinarskih ambulanti u mesnim centrima opštine Tutin
		4.1.4.8. <u>PROGRAM</u> : zaštite, uređenja i korišćenja poljoprivrednog zemljišta i postupak davanja u zakup poljoprivrednog zemljišta u državnoj svojini za teritoriju opštine Tutin
		4.1.4.9. <u>PROGRAM</u> : formiranja klubova mladih poljoprivrednika
		4.1.4.10 <u>PROGRAM</u> : izgradnja farmi (krava, ovaca, koza I tovnih bikova) na teritoriji opštine
		4.1.4.11 <u>PROGRAM</u> : izgradnja farmi koka nosilja na teritoriji opštine
4.2. Povoljni uslovi za razvoj turizma	4.2.1. Izgrađeni kapaciteti opštine za razvoj turizma	4.2.1.1. <u>PROJEKAT</u> :Osnivanje turističke organizacije u Opštini Tutin
		4.2.1.2. <u>PROJEKAT</u> : Izrada master plana, marketinške aktivnosti turističke organizacije Tutina
	4.2.2. Organizacija turističkih manifestacija	4.2.2.1. <u>PROGRAM</u> : Organizovanje turističkih manifestacija
		A) Odlukama definisati ustanovljavanje manifestacija
		B) Definirati budžetsku podršku za održavanje manifestacija
		C) Formirati tim za organizovanje manifestacija u saradnji sa свим невладиним организацијама
		D) Kontinuirani rad na organizovanju manifestacija, njihovom brendiranju i traženju sponzora
		4.2.2.2. <u>PROJEKAT</u> : Turističke manifestacija Vašari (Teferiči) Na Pešteri (Vašarima na Pešteri dati karakter organizovane turističke manifestacije)
		4.2.2.3. <u>PROJEKAT</u> : Organizovanje manifestacija i sajmova za promociju i prodaju domaćih proizvoda, suvenira i rukotvorina domaće radinosti
		4.2.2.4 <u>PROJEKAT</u> : Proslava dana opštine Tutin (dani opštine Tutin)
		4.2.2.5 <u>PROJEKAT</u> : Organizovanje likovne kolonije (u trajanju od 30 dana)
		4.2.2.6 <u>PROJEKAT</u> : Organizovanje godišnjeg kongresa Tutinske dijasporе
	4.2.2.7 <u>PROJEKAT</u> : foto-kopnkurs (izbor najbolje fotografije)	
	4.2.2.8 <u>PROGRAM</u> : Organizovanje seminara i radionica u opštini Tutin	
	4.2.2.9 <u>PROJEKAT</u> : Otvaranje sportsko-rekreativnog centra “Borići” sa trim stazom	
4.2.3. Opštinska uprava uspostavila sistem podsticajnih mera za razvoj	4.2.3.1. <u>PROJEKAT</u> : Kategorizacij svi turističkih objekata na području opštine Tutin	
	4.2.3.2. <u>PROJEKAT</u> : Uspostavljanje sistema podsticajnih mera za otvaranje i rad uslužnih ugostiteljskih objekata	

turizma	4.2.3.3. <u>PROJEKAT</u> : Podsticaj Seoskim gazdinstvima da se bave seoskim turizmom
	4.2.3.4. <u>PROJEKAT</u> : Uspostavljanje sistema podsticajnih mjera za uređenje objekata I javnih površina značajnih za turizam
	4.2.3.5. <u>PROJEKAT</u> : Uspostavljanje sistema podsticajnih mera za otvaranje zanatskih Radnji za izradu suvenira
	4.2.3.6. <u>PROGRAM</u> : Podrška aktivnostima nevladinih organizacija koje se bave projektima iz oblasti turizma (na osnovu projektnog budžetiranja)
4.2.4. Edukacija za potrebe turizma	4.2.4.1. <u>PROGRAM</u> : Ekološka edukacija stanovništva o značaju očuvanja i zaštite životne sredine
	4.2.4.2. <u>PROGRAM</u> : Stalna edukacija građana zainteresovanih za bavljenje turizmom
	4.2.4.3. <u>PROJEKAT</u> : Edukacija Poljoprivrednih proizvođača o mogućnostima razvoja seoskog turizma
	4.2.4.4. <u>PROGRAM</u> : Obrazovanje kadrova usklađeno sa potrebama u turizmu
	A) Sistem stipendiranja kadrova za potrebe turizma
	4.2.4.5. <u>PROJEKAT</u> : Izrada Studije izvodljivosti i projektno-tehničke dokumentacije za Mojstirsko – Draške planine
4.2.5. Izrađeni prostorni i urbanistički planovi	4.2.6.1. <u>PROJEKAT</u> : Izrada prostornog plana za Mojstirsko – Draške planine, za razvoj turizma
	4.2.6.2. <u>PROGRAM</u> : Izrada Planske I projektno-tehničke dokumentacije za područje Mojstirsko – Draških planina
	4.2.5.3. <u>PROGRAM</u> : Izrada Urbanističkih planova detaljne regulacije za područje Mojstirsko – Draških planina
4.2.6. Proširena i oboljšana turistička ponuda	4.2.6.1. <u>PROGRAM</u> : Programi razvoja letnje ponude u turističkim lokalitetima opštine.
	4.2.6.2. <u>PROJEKAT</u> : Izrade studije i plana razvoja turizma na selu
	4.2.6.3. <u>PROJEKAT</u> : Uspostavljanje podsticajnih mera za agencije koje se bave seoskim turizmom
	4.2.6.4. <u>PROGRAM</u> : Povezivanje seoskog turizma sa ostalom turističkom ponudom u opštini
	4.2.6.5. <u>PROGRAM</u> : Izrada marketinškog plana za predstavljanje seoskog turizma
	4.2.6.6. <u>PROGRAM</u> : Promovisanje i negovanje starih zanata i domaće radinosti
	4.2.6.7. <u>PROJEKAT</u> : Popis ekološki čistih područja opštine

		4.2.6.8. <u>PROJEKAT</u> : Podsticaj proizvodnji zdrave hrane u sklopu razvoja seoskog turizma
		4.2.6.9. <u>PROGRAM</u> : Podrška i promocija lovnog, ribolovnog i izletničkog turizma
		4.2.6.10. <u>PROJEKAT</u> : Podrška i promocija kulturno-istorijskog turizma
		4.2.6.11. <u>PROGRAM</u> : Objedinjavanje Turističke ponude sa susednim opštinama
	4.2.7. Razvijen seoski turizam	4.2.7.1. <u>PROGRAM</u> : Izrada marketinškog plana za predstavljanje seoskog turizma
		A) Promocija turističke ponude seoskog turizma
		B) Internet prezentacija seoskog turizma opštine Tutin
		4.2.7.2. <u>PROJEKAT</u> : Rafting na ibru „Ibarske Saladžije“
		4.2.7.3. <u>PROJEKAT</u> : Organizovanje kampa na planinama Veprnja i Ponor
	4.2.8. Revitalizacija starih i izgradnja novih etno objekata	4.2.8.1. <u>PROGRAM</u> : Obnova i rekonstrukcija vodenica potočara
		4.2.8.2. <u>PROJEKAT</u> : Revitalizacija starih seoskih kuća sa tradicionalnom arhitekturom
		4.2.8.3. <u>PROGRAM</u> : Izgradnja etno sela na područjima u blizini kulturno-istorijskih spomenika kao i na obodu turističkih kulturnih objekata od posebnog značaja
	4.2.9. Negovanje starih zanata i domaće radinosti	4.2.9.1. <u>PROGRAM</u> : Promovisanje i negovanje starih zanata i domaće radinosti
		4.2.9.2. <u>PROJEKAT</u> : Sistem podsticajnih mera za otvaranje zanatskih radnji za izradu suvenira
	4.2.10. Zdravstveni turizam	4.2.9.3. <u>PROJEKAT</u> : Izgradnje Rehabilitaciono turističkog centra "Pešter selo"

Tabela: 30

12. Strateški prioritet 5 - Prekogračna saradnja

Swot Analiza

SNAGA	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj • Kulturno-istorijska povezanost okolnih država • Zajednički interesi (dolina Ibra i drugo) • Privremeni radnici u inostranstvu • Trenutni trgovački odnosi • Kulturno-istorijski spomenici • Povoljna medjuopštinska saradnja • Razvoj srodnih industrijskih djelatnosti pograničnih opština (namještaj, agrokpmpleks, građevinarstvo i drugo) • Porodična i rodbiska povezanost • Povoljan vizni režim • Postojanje turističke organizacije u opštini 	<ul style="list-style-type: none"> • Loša infrastrukturna povezanost • Otežan protok robe, kapitala i ljudi zbog graničnih prelaza • Nizak životni standard • Nedostatak druge saobraćajne infrastrukture (željeznica i avio prevoz) • Nepostojanje carinske ispostave u Tutinu • Ne postojanje službe koja se bavi ovim pitanjima • Ne postojanje turističkih agencija • Postojanje graničnih prelaza • Neusaglašenost opštinskih i državnih organa • Nerešena imovinska pitanja • Neadekvatno zakonodavstvo
ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Auto put preko Pešteri • Dobra infrastrukturna povezanost • Osnivanje posebnih službi za prekograničnu saradnju • Postojanje izvora finansiranja (IPA fondovi i državni fondovi) • Osnivanje zajedničkih turističkih agencija • Bolja kulturna medjegranična saradnja • Postojanje određenih beneficija za pogranično stanovništvo • Bez carinska zona 	<ul style="list-style-type: none"> • Nestabilna politička situacija • Kašnjenje sa reformama domaćeg zakonodavstva • Korupcija pograničnih službi • Carinske barijere • Kompleksna državna administracija i stvaranje birokratskih barijera

Tabela: 31

STRATEŠKI PRIORITET5: Prekogranična saradnja

Strateškicilj	Specifičnicilj	Projekat / Aktivnosti
5.1 Uspostavljena dobra saradnja sa pograničnim opštinama u regionu	5.1.1 Uspostavljena saradnja u ob lasti ekologije i zaštite životne sredine kao i saobraćajne povezanosti sa prekograničnim opštinama	5.1.1.1 <u>PROJEKAT</u> : Zaštita sliva rijeke Ibar (Ibarsko-Limska inicijativa)
		5.1.1.2 <u>PROJEKAT</u> : Izradnja puta Tutin-Vuča
		5.1.1.3 <u>PROJEKAT</u> : Izradnja puta Gornja Pešter-Gornji Bihor
		5.1.1.4 <u>PROJEKAT</u> : Izradnja puta Đerekare-Kruščica
		5.1.1.5 <u>PROJEKAT</u> : Izradnja puta Suhodo-Korita
	5.1.2 Uspostavljena saradnja u oblasti kulture, sporta, turizma, privrede i NVO	5.1.2.1 <u>PROJEKAT</u> : Organizovanje dečijih muzičkih festivala pograničnih opština
		5.1.2.2 <u>PROJEKAT</u> : Organozovanje smotri i takmičenja recitatora u pograničnim opštinama
		5.1.2.3 <u>PROJEKAT</u> : Organizovanje likovnih kolonija umetnika iz pograničnih opština
		5.1.2.4 <u>PROJEKAT</u> : Organozovanje sportskih takmičenja
		5.1.2.5 <u>PROJEKAT</u> : Izgradnja planinarskih domova za razvoj turizma
		5.1.2.6 <u>PROGRAM</u> : Organozovanje zajedničkih tradicionalnih narodnih teferiča i druženja
		5.1.2.7 <u>PROGRAM</u> : Organozovanje izložbeno prodajnih sajmova u oblasti proizvodnje zdrave hrane
		5.1.2.8 <u>PROGRAM</u> : Organozovanje izložbeno prodajnih sajmova u oblasti domaće radinosti
		5.1.2.9 <u>PROGRAM</u> : Međuopštinska saradnja na raznim projektima i razmena iskustava susednih pograničnih opština
		5.1.2.10 <u>PROGRAM</u> : saradnja ustanova i institucija iz pograničnih opština u oblasti kulture, sporta, zdravstva i poljoprivrede na različitim projektima
		5.1.2.11 <u>PROGRAM</u> : saradnja ustanova, institucioja i NVO na projektima koji se realizuju od IPA fondova

Tabela: 32

13. Institucionalni okvir za sprovođenje strategije

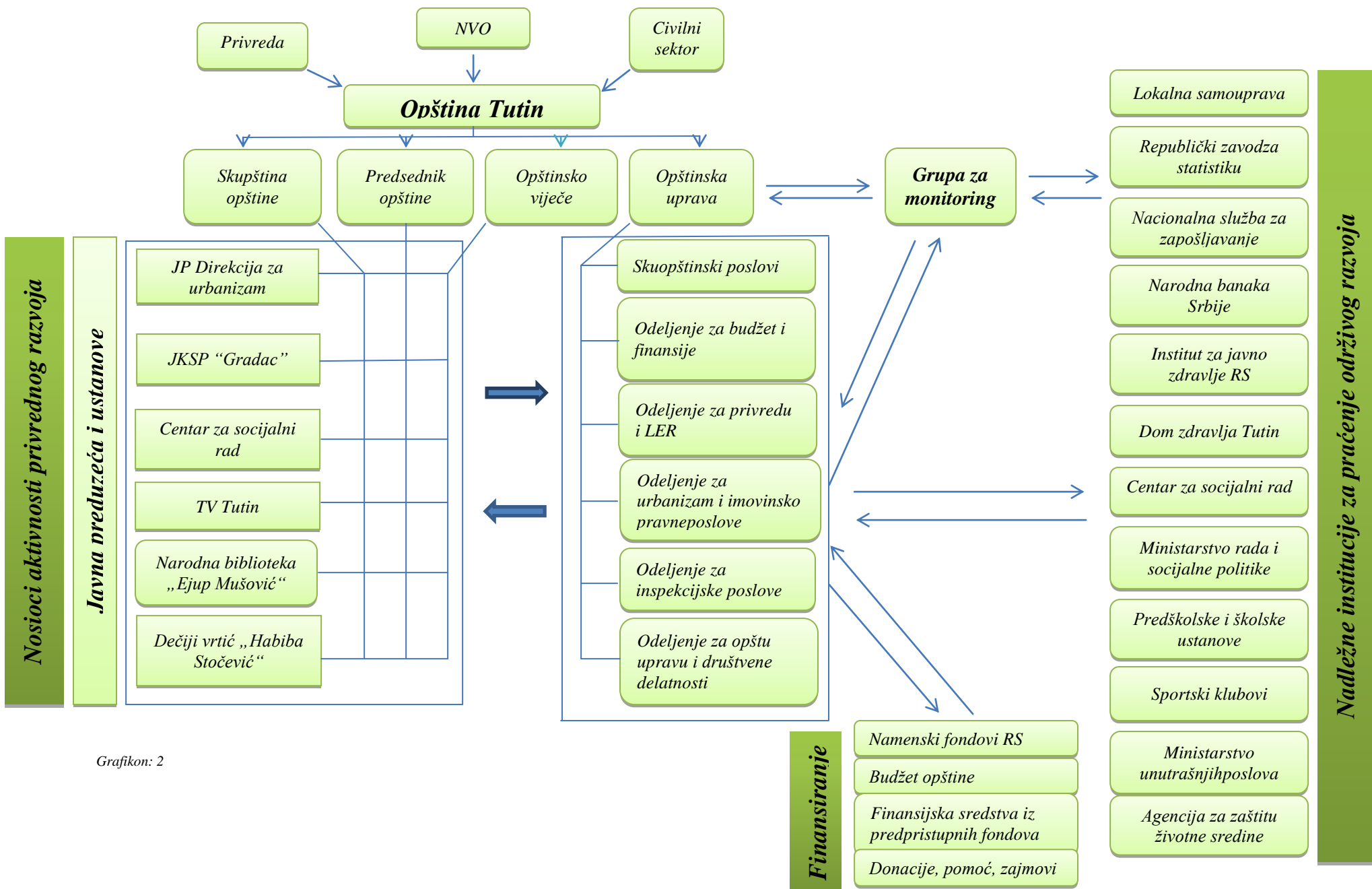
Za uspešnu implementaciju strategije održivog razvoja opštine Tutin neophodno je uspostaviti odgovarajući institucionalni okvir koji uključuje sve nivoe vlasti kao i sve zainteresovane strane koje učestvuju u pripremi i primjeni strategije. Najveću odgovornost za koordinaciju i sprovođenje strategije treba da preuzmu predsednik opštine, opštinsko vijeće i Kancelarija za Lokalni Ekonomski Razvoj. Kancelarija za LER treba da obavlja stručne, administrativne i operativne poslove vezane za koordinisanje rada javnih preduzeća i lokalne uprave u procesu realizacije projekata i aktivnosti iz Akcionog plana, da koordiniše javni, privatni i civilni sektora, da prati implementaciju održivog razvoja, informiše javnost i promoviše aktivnosti u procesu ostvarivanja održivog razvoja. Aktivno učešće opštinskog vijeća, čiji su članovi zaduženi za određene sektore, treba da osigura veći stepen koordinacije između pojedinih sektora radi ostvarivanja što veće racionalnosti u korišćenju budžetskih sredstava, saradnju sa donatorima radi obezbeđenja dodatnih sredstava za sprovođenje Akcionog plana i jaku političku podršku za strateške reforme.

Na grafikonu 2 je dat šematski prikaz potrebnog institucionalnog okvira za sprovođenje strategije održivog razvoja opštine Tutin.

Nakon usvajanja strategije treba osnovati grupu za monitoring koja će pratiti (kontrolisati) sprovođenje strategije i osigurati njenu implementaciju. Ona bi trebalo da uključi predstavnike Kancelarije za LER, predstavnike opštinskog vijeća, predstavnike javnih preduzeća i ustanova i predstavnike civilnog sektora. Grupa bi trebalo da se sastaje radi monitoringa bar tromesečno.

Na osnovu Akcionog plana treba kreirati informativnu bazu podataka sa listom projekata i aktivnosti, definisati indikatore (pokazatelje) ostvarivanja strategije i kreirati format izveštaja o primeni strategije. Zadatak Kancelarije za LER je redovno ažuriranje informacija, što će biti osnova za pravljenje izveštaja grupe za monitoring. Veliki značaj u ostvarenju ciljeva strategije imaju lokalna zajednica, civilni sektor, udruženja i sami građani koji treba da učestvuju u razmeni informacija.

Pored navedenog, grupa za monitoring ima zadatak da prati dali se poštuju dogovoreni rokovi realizacije pojedinih projekata iz akcionog plana, kao i dali određene promjene u praksi iziskuju korekciju ili promjenu pojedinih ciljeva u strategiji. Grupa za monitoring na kraju godine daje smjernice i prijedloge za ažuriranje-izradu akcionog plana za sledeću budžetsku godinu, kao i eventualne sugestije odgovornim donosiocima odluka o preduzimanju aktivnosti koje doprinose kvalitetnoj i uspešnjoj implementaciji strategije. Kompletnu reviziju plana treba obavljati na svakih 3 do 5 godina, što znači ponavljanje svih faza procesa izrade strategije. Da bi se uspostavio mehanizam za praćenje (monitoring) i ocenu preduzetih mera i aktivnosti na sprovođenju strategije, potrebno je definisati indikatore održivog razvoja. Pregled odabranih indikatora je dat u tabeli 33.

Grafikon: 2

Indikatori za praćenje sprovođenja strategije

Oblast	Indikator	Nadležna institucija za praćenje indikatora
Siromaštvo	<i>Procenat stanovništva sa životnim standardom koji se nalazi ispod nacionalne linije siromaštva</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Odnos prosečne zarade žena i muškaraca</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Broj izgrađenih socijalnih stanova iz budžetskih sredstava</i>	<i>JKSP "Gradac" Tutin</i>
Kriminal	<i>Broj zabeleženih kriminalnih dela nasilja godišnje</i>	<i>Ministarstvo unutrašnjih poslova</i>
Zdravlje	<i>Stopa smrtnosti</i>	<i>Institut za javno zdravlje Republike Srbije</i>
	<i>Procenat stanovništva sa pristupom primarnoj zdravstvenoj zaštiti</i>	<i>Institut za javno zdravlje Republike Srbije</i>
	<i>Prevenција pušenja kod dece od 15 godina I odraslih</i>	<i>Institut za javno zdravlje Republike Srbije</i>
Obrazovanje	<i>Stopa pismenosti odraslih</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Procenat stanovništva sa VSS</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Stopa upisa u osnovne I srednje škole u odnosu na ukupan broj potencijalnih polaznika</i>	<i>Ministarstvo prosvete</i>
Populacija	<i>Stopa rasta ukupne populacije</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Stopa ukupnog fertiliteta</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Procenat zavisnog stanovništva uzrasta 0–14 godina i preko 65 godina u odnosu na ukupno stanovništvo</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Bilans unutrašnjih migracija stanovništva između dva popisa</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
Ekonomski razvoj	<i>Odnos broja turista i broja stanovnika</i>	<i>Republički zavod za statistiku Turistička organizacija Tutin</i>
	<i>BDP po stanovniku</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>
	<i>Procenat učešćainvesticija u BDP-u</i>	<i>Republički zavod za statistiku</i>

	<i>Kretanje indeksa cena na malo</i>	<i>Republički zavod za statistiku Ministarstvo trgovine i usluga</i>
Zaposlenost	<i>Stopa nezaposlenosti</i>	<i>Republički zavod za statistiku Nacionalna služba zapošljavanja</i>
	<i>Stopa zaposlenosti</i>	<i>Republički zavod za statistiku Nacionalna služba zapošljavanja</i>
	<i>Stopa nezaposlenosti žena</i>	<i>Republički zavod za statistiku Nacionalna služba zapošljavanja</i>
	<i>Stopa nezaposlenosti- mladih ispod 28 godina</i>	<i>Republički zavod za statistiku Nacionalna služba zapošljavanja</i>
Informacione i komunikacione tehnologije	<i>Broj aktivnih korisnika Interneta na 100 stanovnika</i>	<i>Republički zavod za statistiku Republička agencija za telekomunikacije</i>
	<i>Broj pretplatnika mobilnihtelefona na 100 stanovnika</i>	<i>Republički zavod za statistiku Republička agencija za telekomunikacije</i>
Potrošnja i proizvodnja	<i>Bilans tekuće proizvodnje i potrošnje</i>	<i>Republički zavod za statistiku Ministarstvo finansija</i>
	<i>Potrošnja energije po glavi stanovnika</i>	<i>Ministarstvo rudarstva i energetike</i>
	<i>Učešće- obno-vlji-vih- izvo-ra- energije- u ukupnoj- potro-šnji- energije- Godišnja količina industrijskog i komunalnogčvrstog otpada po stanovniku</i>	<i>Ministarstvo rudarstva i energetike Agencija za zaštitu životne sredine</i>
Ekologija, prirodni resursi, biodiverzitet	<i>Ukupna godišnja količina opasnog otpada</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine</i>
	<i>Procenat otpadakoji se podvrgava tretmanu</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine</i>
	<i>Emisija CO2 po glavi stanovnika</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine Nacionalna laboratorija za vazduh i vode</i>
	<i>Emisija gasova sa efektom staklene bašte</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine Nacionalna laboratorija za vazduh i vode</i>
Ekologija, prirodni resursi, biodiverzitet	<i>Kvalitet vazduha</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine Nacionalna laboratorija za vazduh i vode</i>
	<i>Potrošnja vode po sektorima</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine Nacionalna laboratorija za vazduh i vode</i>
	<i>Prisustvo fekalnih bakterija u vodi za piće</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine Nacionalna laboratorija za vazduh i vode</i>
	<i>Procenat otpadnih voda koje se prečišćavaju</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine Nacionalna laboratorija za vazduh i vode</i>
	<i>Učešće zaštićenih oblasti u odnosu na ukupnu površinu ekosistema</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine</i>
	<i>Indeks ugroženih vrsta EDNAN</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine</i>

	<i>Procenat učešća ugroženih vrstau ukupnom broju vrsta, biljaka, sisara, ptica, riba i vodozemaca</i>	<i>Agencija za zaštitu životne sredine Zavod za zaštitu prirode Republike Srbije</i>
Poljoprivreda	<i>Učešće stalnih useva u strukturi ukupnog obradivog zemljišta</i>	<i>Nacionalna laboratorija za zemljište i mineralneresurse Agencija za zaštitu životne sredine</i>
	<i>Upotreba mineralnih đubriva</i>	<i>Nacionalna laboratorija za zemljište i mineralneresurse Agencija za zaštitu životne sredine</i>
	<i>Upotreba pesticida</i>	<i>Nacionalna laboratorija za zemljište i mineralneresurse Agencija za zaštitu životne sredine</i>
	<i>Učešće šumskog zemljišta u ukupnom zemljištu</i>	<i>Nacionalna laboratorija za zemljište i mineralneresurse Agencija za zaštitu životne sredine</i>

Tabela: 33

Da bi se strategija uspešno realizovala, mora se, osim izgradnje institucionalnih kapaciteta, uspostaviti i efikasan sistem finansiranja.

Osnovni **izvori finansiranja** su:

- namenska sredstva raznih fondova Republike Srbije,
- budžet lokalne samouprave,
- namenski fondovi lokalne samouprave
- donacije, različite vrste pomoći i zajmova,
- finansijska sredstva iz pretpristupne pomoći EU (IPA)

U Tutinu:

Dana: 22.11.2013.godine

Odeljenje za privredu
i lokalni ekonomski razvoj opštine Tutin